

AMMATILLISEN OPETTAJAN TYÖN TULEVAISUUS VUONNA 2025

Tuula Koivisto

Sini Koivunen

Veera Korpela

Immo Kortelainen

Tiina Korvenranta

Risto Pakarinen

Kehittämistyö
Elokuu 2015
Ammatillinen opettajankou-
lutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajankoulutus

TUULA KOIVISTO, SINI KOIVUNEN, VEERA KORPELA, IMMO KORTELA-
NEN, TIINA KORVENRANTA & RISTO PAKARINEN:
Ammatillisen opettajan työn tulevaisuus vuonna 2025

Kehittämistyö 62 sivua + 3 liitettä
Syyskuu 2015

Tämä kehittämistyö on tehty osana ammatillista opettajankoulutusta. Työ on tulevaisuuskatsaus ammatillisen koulutuksen uudistuvaan opettajuuteen sekä ammatillisen opettajan osaamisalueisiin.

Tarkastelimme työelämän tulevaisuutta APESTE-viitekehyksen näkökulmasta. Tutkimustehtävänä oli rakentaa visio ammatillisen opettajan työn tulevaisuudesta ja osaamisalueista. Tämä visio ulottui vuoteen 2025. Tässä kehittämistyössä tulevaisuutta on pyritty tarkastelemaan kuvailevan kirjallisuus-katsauksen ja haastattelujen avulla.

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli kuvata työelämän tulevaisuuden muutoksia yhteiskunnassamme sekä ennakoida ammatillisen opettajan tulevaisuuden työn ulottuvuuksia APESTE-analyysin läpi. Ammatillisen opettajan osaamisalueita jäsennetään Tampereen ammatillisen opettajankoulutuksen ydinosaamisalueiden mukaisesti. Työ auttaa hahmottamaan ja ennakoimaan opettamiseen tulevaisuudessa kohdistuvia haasteita ja helpottaa vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin.

Ammatillisessa opettajuudessa korostuvat työelämälähtöisyyden, joustavuuden ja moniammatillisen yhteistoiminnallisen periaatteet toimijuuden lähtökohtina. Arvomaailma kovenee, vaikka samanaikaisesti arvostetaan yksilön valinnan vapautta ja koulutuksellista tasa-arvoa, luottamusta sekä dialogisuutta. Talouden tiukentuminen vaikuttaa ammatillisten oppilaitosten resursseihin. Työtä tehdään erilaisissa kokoonpanoissa ja eri puolilla maailmaa. Opiskeluprosessit monimuotoistuvat. Virtuaalisia oppimisympäristöjä ja e-oppimateriaaleja kehitetään. Verkostoituminen ja kansainvälistyminen ovat ammatillisen opettajuuden osaamisen peruselementtejä. Tulevaisuuden työelämää ja ammatillista opettajuutta rakennetaan sosiaaliset ja ekologisen ehdot huomioiden. Ammatillinen opettaja on eettinen toimija ja vaikuttaja yhteiskunnassamme. Opettaja on pedagoginen asiantuntija ja opiskelijoiden oppimisen ohjaaja. Nopeatahtinen yhteiskunnallinen muutostila, teknologian levittäytyminen osaksi tulevaisuuden älykkäitä oppimisympäristöjä sekä oppilaitoskulttuurin kansainvälistymisen tendenssit luovat painetta ammattikoulutuksen edelleen kehittämiseksi sekä oppilaitosten hyvinvointityön edistämiseksi.

Asiasanat: ammatillinen opettajuus, tulevaisuus, koulutus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Kehittämistyön tausta ja tarkoitus.....	6
1.2	Tutkimusmenetelmät	6
2	MILLÄ TAVOIN TULEVAISUUDEN OPETTAJAN TYÖELÄMÄ ON TOISENLAISTA KUIN NYT?.....	13
2.1	Arvomaailma ja työelämä tulevaisuudessa	13
2.2	Työllisyyspolitiikka tulevaisuuden työelämää edistämään	14
2.3	Taloustilanteen vaikutukset työelämään.....	15
2.4	Sosiaaliset muutokset tulevaisuuden työyhteisöissä	16
2.5	Teknologia ja työn muuttuminen.....	20
2.6	Ekologiset tekijät työelämässä	20
3	AMMATILLINEN OPETTAJUUS HEIJASTAA YHTEISKUNNALLISTA MUUTOSTA.....	22
3.1	Opettajuus on kokonaisuuden hallintaa?.....	22
3.2	Ammatillisen opettajan osaamisalueet	23
3.3	Mitä uudistuva opettajuus edellyttää ammatilliselta opettajalta?.....	25
4	KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTUKSEN KUVAUS.....	28
4.1	Asiantuntijoiden valitseminen	28
4.2	Aineiston käsittely	30
4.3	Tulosten julkaiseminen.....	30
5	TULEVAISUUDEN AMMATILLINEN OPETTAJA.....	31
5.1	Tulevaisuuden ammatillisen opettajan arvomaailma	31
5.2	Lainsäädäntö ammatillisen opettajan työn tukena.....	32
5.3	Talouden vaikutuksia ammatillisen opettajan työhön	33
5.4	Sosiaalisten toimintaympäristöjen muutoksia	34
5.5	Kehittyvä teknologia ja verkostoissa toimiminen	38
5.6	Ammatillisen opettajan vihreät ajatukset ja teot	40
6	TULEVAISUUDEN AMMATILLISEN OPETTAJAN OSAAMISEN JA TIEDON PERUSTEET	41
7	AMMATILLINEN OPETTAJA 2025 - VISIO	43
8	POHDINTA.....	50
8.1	Tutkimusprosessin tarkastelu	50
8.2	Tuloksien tarkastelu ja johtopäätöksiä	51
8.3	Tulosten käyttökelpoisuus ja yleistettävyyys	54
8.4	Kehittämistyön eettisiä ja luotettavuuteen liittyviä näkökulmia	54
8.5	Jatkotutkimusehdotukset	55

LÄHTEET.....	57
LIITE 1.	63
1.1.1 LIITE 2.	65
1.1.2 LIITE 3.	65

1 JOHDANTO

Tämä kehittämistyö on osa ammatillisen opettajankoulutuksen opintoja ja osa opettajuuden käsikirjatyöskentelyä. Kehittämistyö on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena sekä haastattelututkimuksena. Haastatteluaineisto koostuu kolmesta tulevaisuusmuistelusta. Aiheena haastatteluissa on ammatillisen opettajan työn tulevaisuus vuonna 2025. Tarkastelemme aihettamme työelämän ja ammatillisen opettajan muuttuvien osaamisalueiden näkökulmista. Kuvaamme tulevaisuuden työelämän muutoksia APESTE-analyysin avulla. Kirjallisuuskatsauksemme käsittelee myös uudistuvaa opettajuutta sekä merkittävimpiä ammatillisen opettajan osaamisalueisiin vaikuttavia tekijöitä.

Työmme teoreettinen viitekehys pohjautuu tulevaisuustutkimuksessa usein käytössä oleviin ennakkoinnin aihepiireihin. APESTE analyysi kehystää selkeästi kehittämistyötämme. Tarkastelemme tulevaisuutta muuttuvat yhteiskunnalliset olosuhteet ja kehityssuunnat huomioiden. Tarkastelemme työssämme (A) ammatillisten opettajien työtä ja heidän arvomaailmaansa. Tarkastelemme ammatillisen opettajan työn tulevaisuutta kuvaten (P) poliittisia, (E) ekonomisia, (S) sosiaalisia, (T) teknisiä ja (E) ekologisia tekijöitä tulevaisuuden työelämässä. Kehittämistyössämme tarkastelemme myös ammatillisen opettajan osaamista ja osaamisen kehittymisen tarpeita. Ammatillisen opettajuuden työn ulottuvuuksia selvitämme myös tulevaisuuden muistelun menetelmällisellä tutkimuskysymyksellämme.

Ammatillisen koulutuksen on pystyttävä ennakoimaan työelämän muutoksia niin, että koulutus tuottaa huomisen osaajia – eilisen osaajien sijasta (Rasku 2015, 72). Ammatillisissa oppilaitoksissa puhutaan uudistuvasta opettajuudesta. Uudistuksia leimaavat ajankohtaiset toimintaympäristöjen muutokset mm. verkostotoiminnan suuntaan. Muuttuvat toimintatavat ja nopeat yhteiskunnalliset muutokset vaativat ammatillisia opettajia pysymään ajan hermolla ja muutoksen vauhdissa.

1.1 Kehittämistyön tausta ja tarkoitus

Tämän kehittämistyön tarkoituksena on kuvata yleisesti työelämän tulevaisuuden muutoksia yhteiskunnassamme, ammatillisen opettajan tulevaisuuden työn ulottuvuuksia, osaamisalueita sekä työhön vaikuttavia muita yhteiskunnallisia tekijöitä.

Yhteiskunnallinen muutostila on lähtökohtana uudistuvan opettajuuden muodostumisessa, opetussuunnitelma-ajattelussa sekä oppimisteoreettisessa tutkimuksessa (Patrikainen 2009b, 21). Työelämässä tapahtuvien sekä yhteiskunnallisten muutosten havaitseminen ja niiden hallinta, vaatii tulevaisuuden ennakointitaitoja ja selkeää visiota, mihin suuntaan ammatillista osaamista olisi kehitettävä (Eriksson, Merasto, Sipilä & Korhonen 2013, 44).

Opettajan työ on yhteiskunnallinen. Opettajan tulee reagoida ketterästi muuttuvan toimintaympäristön vaateisiin, yhteiskunnallisiin muutoksiin ja olla tulevaisuuden tekijä. Opettajan työn yhteiskunnallinen kytkös ei linkity vain yhteiskunnallisen päätöksenteon ja työelämän kysymyksiin, vaan opettaja on vaikuttaja ja joutuu ottamaan kantaa, millaisia arvoja ja arvostuksia opetuksen ja ohjaustyön kautta oppilaitoksessa välitetään. Kouluissa on tulevaisuuden kannalta tärkeää oppia toimimaan osallisuutta vahvistavalla tavalla. (Patrikainen 2009b, 19.)

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tulevaisuuden ennakkoinnilla pyritään selvittämään ja arvioimaan tulevaisuuden kulkua ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tässä työssä tulevaisuutta koskevaan tietoon pyritään pääsemään APESTE-analyysin avulla.

Tiedonalana futurologia eli tulevaisuustutkimus on monitieteistä ja tieteenalat ylittävää tulevaisuuden tekemistä yhdessä asiantuntemuksella. Tulevaisuuteen vaikuttavat monet yhteiskunnalliset ilmiöt, jotka eivät välttämättä ole nykyisyydessä läsnä ja näistä ilmiöistä on ehkä vain hienoinen aavistus tai sivistynyt arvaus. Aavistukset ovat ns. heikko-

ja signaaleja, joita on joskus vaikea tulkita. Ne voivat olla merkittäviä, mutta saattavat olla myös kokonaan ennakoinnin saavuttamattomissa. Haasteena on saada esiin sellaisia ilmiöitä ja muutosvoimia, jotka todennäköisimmin toteutuvat ennakoitavien aihepiirien sisällä. Yhtä merkittävää ja haasteellista on kuitenkin saattaa esiin ennakoinnissa sellaisia tuloksia, jotka eivät ole haluttuja. Tulevaisuusskenaariot voivat olla positiivisia tai negatiivisia, yllättäviä tai jopa järkyttäviä. Tulevaisuustavoitteet eivät koskaan ole saavutettavissa sellaisenaan, sillä tulevaisuuden suhteen on aina tehtävä päätöksiä ja suunnanvaihdoksia, jotka synnyttävät yhä uudenlaisia tapahtumaketjuja ja tulevaisuusskenaarioita. (Malaska 1993, 7-8; Mannermaa 1993, 20 - 21.)

Tulevaisuustutkimuksen tehtävänä on visioida tulevaisuutta, joka ei ole koskaan ennalta määrätty, vaikka voidaan arvioida tekijöitä, jotka vaikuttavat tulevaisuuden kulkuun tiettyyn suuntaan. Tulevaisuustutkimuksella voidaan paljastaa tulevaisuussuunnan yhteyksiä ja riippuvuuksia. Ennakoinneilla arvioidaan miten ilmiöt ja tapahtumat nyt ja tulevaisuudessa vaikuttavat toisiinsa ja synnyttävät uutta tulevaisuutta. Futurologisella tutkimuksella pyritään myös vaikuttamaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. (Malaska 1993, 6-9; Mannermaa 1993, 21.)

APESTE-viitekehys

“Tulevaisuustutkimuksen piirissä yleensä analysoitavat perussysteemit ovat: poliittiset systeemit, talouden systeemit, sosiaaliset systeemit, teknologiset systeemit, ekologiset systeemit ja arvojärjestelmät” (Kaivo-oja 2013).

Kehittämistyömme kirjallisuuskatsauksen strukturina sekä vuoropuhelun edistäjänä toimii APESTE-viitekehys. Ammatillisen opettajan erilaiset osaamisen alueet jäsentävät myös kehittämistyötämme. APESTE-analyysiin sisältyvät ennakoinnin aihepiirit auttavat tässä työssä kohdistamaan katsetta niihin tekijöihin, jotka ovat oman kehittämistyömme kannalta tarkoituksenmukaisia. Voimme APESTE-analyysin avulla löytää niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat ammatillisen opettajan työhön ja osaamisvaatimuksiin. Ennakoinnin aihepiirit on esitetty alla näkyvässä taulukossa (taulukko 1).

Taulukko 1. Kehittämistyömme ennakoinnin aihepiirit (Kaivo-oja 2013).

A	Asiakastekijöihin ja arvoihin liittyvä ennakointi
P	Poliittisiin tekijöihin liittyvä ennakointi
E	Ekonomisiin eli taloudellisiin tekijöihin liittyvä ennakointi
S	Sosiaalisiin tekijöihin liittyvä ennakointi
T	Teknologisiin tekijöihin liittyvä ennakointi
E	Ekologisiin tekijöihin liittyvä ennakointi

Tässä kehittämistyössä hyödynnetään usein Delfoi-tutkimukseen yhdistyvää APESTE-viitekehystä. Asiantuntijaksi valikoituneet tiedonantajat muistelevat tulevaisuutta tulevaisuuden muisteluun liittyvien kysymysten avulla APESTE-viitekehysten monista suunnista oman asiantuntemuksensa ja sivistyneiden arvausten nojalla. Työssämme muokailimme Delfoi-tutkimuksen piirteitä vain osin, eli hyödynnämme APESTE-viitekehystä ja asiantuntijamenetelmää sekä annamme asiantuntijoillemme anonymiteetin. Haastatteluaineiston keräämme yhden haastattelukierroksen aikana, joten Delfoihin tyypillisesti yhdistettävät useat iteraatiot, useaan kertaan toistamiset, jäävät kehittämistyöstämme pois.

Tulevaisuusmuistelu

”Kartoitettaessa ...osaamistarpeita, on järkevää käyttää jotain asiantuntijamenettelyyn liittyvää tutkimusmenetelmää” (Metsämuuronen 2000,57).

Tulevaisuuden muistelu on menetelmä, joka voi saatella eri alan toimijat ja asiantuntijat yhteisen dialogin äärelle (Seikkula & Arnkil 2009). Haastattelun strukturina tulevaisuusmuistelu toimii tässä kehittämistyössämme myös vuoropuhelun sekä ennen kaikkea vuorokuuntelun edistäjänä.

Tulevaisuuteen orientoidutaan kolmen selkeän kysymyksen varassa. Pyrimme löytämään vastauksia siihen, millainen on ammatillinen opettajuus ja sen osaamisvaatimukset kymmenen vuoden päästä. Vastausta etsiessämme kuvaamme myös yleisemmin työelämän muutosta.

1. Kymmenen vuotta on kulunut ja elämme vuotta 2025, ammatillinen opettajuus ja sen osaamisvaatimukset kohtaavat toisensa melko hyvin. Mitä on tapahtunut?
2. Mitkä tekijät ovat tukeneet ammatillisessa opettajuudessa onnistumista tämän hyvän kehityksen suuntaan?
3. Olitteko huolissanne jostain tulevaisuuden ammatillisen opettajan työhön liittyvästä asiasta kymmenen vuotta sitten, vuonna 2015 ja mikä sai huolesi hälventymään?

Tämän kehittämistyön tehtävänä on vastata tulevaisuusmuistelun kysymyksiin siten, että kukin tutkimukseen osallistuvat asiantuntija tarkastelee tutkimusaihetta yhdestä tai useammasta ennakkoinnin aihepiiristä käsin, omien vahvimpien asiantuntijuusalueiden mukaisesti. Kysymysten näkökulmaisuus siten vaihtelee asiantuntijoiden osaamisen mukaan, eivätkä tarkasteltavat näkökulmat tai ns. tulevaisuusperspektiivit ole identtisiä yhdessäkään haastatteluissa. Tarkoitus on saada aineisto saturoitumaan eli kylläntymään ennakkoinnin eri näkökulmista. Tavoitteena on, että ainakin yksi asiantuntija vastaa johonkin APESTE-luokituksen mukaiseen ennakoitavaan aihepiiriin tulevaisuusmuistelun kysymyksiin vastatessaan.

Teemahaastattelu

Haastatteluja tutkimusmenetelmänä käytetään niin määrällisessä kuin laadullisessa tutkimuksessa. Tutkimushaastatteluja luokitellaan yleensä joko haastattelun strukturoinnin tai osallistujien määrän mukaan. (Kylmä & Juvakka 2012, 77.) Tätä kehittämistyötämme varten haastattelimme kolmea asiantuntijaa erikseen. Yksilöhaastattelut toteutettiin parityöskentelynä. Haastatteluja raamittivat tulevaisuusorientoituneisuus niin tulevaisuusmuistelun menetelmän sanelemasta struktuurista kuin APESTE-luokituksen teemoista käsin. Voidaan siis puhua, että tämän kehittämistyömme yksilöhaastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Tulevaisuusmuistelu tavanomaisesti lähentelee enemmän avointa haastattelua. Tässä kehittämistyössä haastattelijat eivät kuitenkaan osallistuneet

avoimen haastattelumenetelmän tavoin yhteisen tiedontuotannon prosessiin, vaan olivat vuoropuhelun tai pikemmin vuorokuuntelun kuuntelevia osapuolia.

Onnistuneesti toteutettu teemahaastattelumenetelmänä edellyttää haastattelijoilta huolellista perehtymistä ja pohjatyötä niihin ilmiöihin, joihin haetaan vastauksia sekä paneutumista haastatteluteemoihin (Alastalo 2005, 67). Esihaastattelujen tekeminen auttaa testaamaan tutkimuskysymyksiä ja muokkaamaan teemoja sopiviksi. Tutkimuskysymysten testaaminen varmistaa myös osaltaan sen, että teemat tosiasiallisesti nostavat tehdyn työn luotettavuutta. (Eskola 2007, 39.) Olemme tehneet yhden tulevaisuusmuistelu menetelmään perustuvan asiantuntijahaastattelun ennen tämän kehittämistyömme aloitusta ja perehtyneet haastatteluun tutkimusmenetelmänä. Olemme myös ottaneet haltuun tulevaisuuteen vaikuttavien tekijöiden havaitsemista helpottavia näkökulmia APESTE-luokituksen kautta. Varautuminen haastattelujen teemoihin perusteellisesti antoi valmiuksia ja ymmärrystä ohjata haastattelutilanteita aidossa työn tekemisen prosessissa.

Laadullinen sisällönanalyysi

Aineiston analyysi tarkoittaa sitä, että tutkija pyrkii vastaamaan huolellisesti ja tarkasti tutkimustehtävään, kunnioittamalla toiminnassaan tieteellisesti hyväksytyjä tutkimuksen tekemisen menettelytapoja. Tutkijan tehtävä on tuottaa tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä uutta tietoa ymmärrettävässä ja hallitussa muodossa. Sisällönanalyysi on systemaattinen analyysimenetelmä, jonka avulla tuotetaan uutta tietoa täsmällisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysiä on käytetty alun perin määrällisen tutkimuksen tulosten analysointi prosesseissa, mutta sitä on sittemmin kehitetty myös laadulliseen tutkimukseen sopivaksi työvälineeksi. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 171.)

Laadullinen sisällönanalyysi on prosessi, jonka aikana tutkimusaineistoa jäsennetään ja luokitellaan. Laadullisen sisällönanalyysin prosessi edellyttää tutkijalta yhtäältä analyytistä, tieteen tekemiseen sopivaa eksaktiutta ja toisaalta luovaa otetta. Tutkijalla on oivallinen tilaisuus oppia uutta tutkimuskohteestaan kun hän järjestää aineistoaan. (Ronkainen ym. 2011, 107 - 128.)

“Abduktiivisessa päättelyssä tutkimuksen tekijällä on valmiina teoreettisia johtoideoita, joita hän pyrkii todentamaan ja rikastamaan aineistonsa avulla. Päättelyssä yhdistyy sekä teoria että aineisto.” (Kylmä & Juvakka 2012, 23.)

Tässä kehittämistyössä sisällönanalyysiä ohjaa abduktiivinen lähestyminen. Abduktiivinen sisällönanalyysi tarkoittaa aineistolähtöisen (induktiivisen) ja teorialähtöisen (deduktiivisen) analyysin yhdistämistä samassa tutkimuksessa. Deduktiivista sisällönanalyysiä ohjaavat meidän kehittämistyömme teemat eli valmis teoreettinen viitekehys. APESTE:n luokitus määrää teorialähtöisen raamin kehittämistyömme tarkastelulle ja nämä luokat muodostavat myös analyysin pääluokat. Induktiivisuus tulee esille tässä työssä teemahaastattelujen sisältöjen rikkaudessa eli asiantuntijoiden näkemyksistä, jotka muodostavat tutkimusaineiston. Aineistosta poimitaan valittujen pääluokkien alle sopivia, merkityksellisiä asiasisältöjä.

Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus on tietyltä rajatulta alueelta yhteen koottua tietoa. Katsaus tehdään yleensä vastaamaan kysymykseen, eli tutkimusongelmaan. Edellytyksenä on, että aiheesta on olemassa tietoa. (Leino-Kilpi 2007, 2.) Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista hahmottaa olemassa olevan tiedon kokonaisuutta. Kun kootaan tiettyyn aiheeseen liittyvää tietoa yhteen, saadaan kuva siitä, miten paljon aiheesta tiedetään ja miten paljon sitä on tutkittu. (Johansson 2007, 3.)

Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan luoda kokonaisnäkyä jostakin valitusta tutkimusilmiöistä. Kirjallisuuskatsauksen tekeminen on perusteltua myös, mikäli halutaan tunnistaa ongelmia tai esimerkiksi tuottaa systemaattinen kuvaus tarkasteltavaa ilmiötä koskevan teorian kehittymisestä historian saatossa. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena yleensä saattaa olla tiedon kokoaminen, tarkoituksen uuden teorian kehittäminen tai jo olemassa olevien teorioiden vahvistaminen ja edelleen kehittäminen. (Salminen 2011, 9.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tekeminen on tutkimustyössä varsin yleistä. Se pohjautuu aina käsillä olevaan tutkimuskysymykseen tai tutkimustehtävään ja sen johdonmukaiseen käsittelyyn. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on pyrkiä antamaan

kattava vastaus siihen, mistä etsitään tietoa. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 1.)

2 MILLÄ TAVOIN TULEVAISUUDEN OPETTAJAN TYÖELÄMÄ ON TOISENLAISTA KUIN NYT?

Tämän kappaleen alaluvuissa tarkastelemme työelämän muuttumista APESTE viitekehysten läpi. Työelämän muutokset ovat heijastumia maailman ja yhteiskuntamme muutostilasta ja vaikuttavat myös ammatillisen opettajan tulevaisuuden toimintaympäristöön sekä tapaan toimia oman alansa asiantuntijana.

2.1 Arvomaailma ja työelämä tulevaisuudessa

“Yhteiskunnalliset kehityssuunnat muokkaavat tulevaisuuden työelämää. Työ edellyttää elinikäistä oppimista ja kykyä orientoitua yhä uudelleen menettämättä työn eettisiä perusteita”. (Katisko, Kolkka & Vuokila-Oikonen 2014, 7.)

Tulevaisuuden työelämän arvomaailmassa korostuu yksilöllisyys, osaaminen ja itsenäisyys. On tärkeä että henkilöstöön luotetaan ja annetaan mahdollisuuksia niin ikään täyttää paikkansa työelämässä. Työelämän parantamiseksi sekä sujuvoittamiseksi tarvitaan ennen kaikkea osaamista ja työelämän kehittämisen asiantuntijoiden saumatonta yhteistyötä sekä verkostoitumista. (Seeling 2013, 60.)

Huippuosaamisessa ei ole kyse ainoastaan huipputuloksen tekemisestä, vaan siitä, että tekijällä on oikeanlainen suhde tekemiseensä. Huippuosaajilla on terveesti rakentunut itsetunto ja he luottavat omiin kykyihinsä. He jakavat tunteitaan ja kokemuksiaan toisten ihmisten kanssa ja osaavat olla aidosti empaattisia. Työn kehittäminen ja uusien innovaatioiden luominen tapahtuu harvoin yksin tekemällä. Kehittämistyössä ja innovoinnissa on usein kyse tiimien ja työyhteisöjen pitkäaikaisen tietämyksen ja osaamisen kehittamisestä. Huippuosaamisen tekijöinä on tärkeä ymmärtää tiimien ja työyhteisöjen erinomainen osaaminen, sen kehittäminen sekä tiimien ja työyhteisöjen osaamisen johtaminen. (Ryymän, Majuri & Eerola 2015, 78 - 79.)

Työelämän etiikka korostuu yhä tärkeämpänä laatu- ja kilpailutekijänä tulevaisuuden työyhteisöjä johdettaessa. Johtamisen etiikka näyttytyy esimiehen asenteina ja suhtautumisena alaisiinsa ja heijastuu hänen toimintatavassaan. Arvot, jotka esimies on omaksunut osaksi omaa johtamistoimintaansa, voivat vaikuttaa työyhteisön yhteisöllisyyden

ja eheyden tunteeseen. Yhteisöllisyys ja sen pohjalta nouseva toiminta työyhteisöissä on tulevaisuutta. Pienilläkin asioilla on suuri merkitys. (Wink 2006, 141.)

Turvallinen ja terveyttä edistävä työ, jonka johtamisessa painottuvat välittävä henkilöstöjohtaminen ja arvoperusteisuus, tekee työstä mielekäästä ja ylläpitää työkykyä sekä työhyvinvointia. Hyvä työpaikka on tuottava ja kannattava. Palkitseva työ tukee työssä olevien ihmisten terveyttä, työssä jaksamista, hyvinvointia ja elämänhallintaa. (Rauramo 2012, 12.) Lähiesimiehet ovat hyvin ratkaisevassa asemassa, kun pyritään luomaan työkykyä ylläpitävä ja työhyvinvointia rakentavaa työyhteisöä. Työkykyyn vaikuttavat lisäksi työntekijän arvot, asenteet ja henkilökohtaiset motivaatiotekijät. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011b.)

2.2 Työllisyyspolitiikka tulevaisuuden työelämää edistämään

Tulevaisuus haastaa ammattilaisia kehittämään osaamistaan, sillä työelämän, lainsäädännön sekä yhteiskunnallisten muutosten vaikutukset lisäävät laaja-alaisesti osaamisvaatimuksia (Pölkki 2013, 3).

”Työllisyyspolitiikka ei parane pelkästään määrärahojen lisäyksellä, vaan kyse on laajasta eri toimijoiden yhteistyöstä, yhteisestä tietopohjasta työmarkkinointa, työmahdollisuuksista ja työnhakijoista sekä näiden toimivuudesta ja kohtaamisesta.” (Räisänen 2011, 3).

Suomalaisen työelämän tilasta, sen tulevaisuudesta sekä työllisyyspoliittisista mahdollisuuksista on keskusteltu laajasti ja hyvin yksityiskohtaisesti. Työllisyyspolitiikka ja työmarkkinoiden toiminta on nostettu talouspolitiikan yhteyteen. Työllisyyspoliittisin ja työvoimapolitiittisin toimenpitein pyritään ratkaisemaan vaikeaa taloustilannetta eli saamaan aikaiseksi talouden elpyminen. Työmarkkinoiden aukkokohtia tulee ratkoa konkreettisin ja kohdennetuin toimin. (Räisänen 2011, 3.) Työmarkkinoilla työnantajat tarvitsevat tietoa työntekijän ammatillisesta osaamisesta, jota suoritettut tutkinnot ja tutkinnonosat kuvaavat ja todentavat luotettavalla tavalla. Sekä tällä hetkellä, että lähitulevaisuudessa, näyttää suoritettu tutkinto olevan parasta syrjäytymisen ehkäisyä, mutta myös paras turva muuttuvilla työmarkkinoilla. Ammatillisen tutkinnon suorittaminen paitsi parantaa yksilön työllistymistasoa, vaikuttaa myös tulotasoa nostaen. (Rasku 2015, 74.)

Työtehtävät ja tavat muuttuvat jatkuvasti eikä kerran opittu enää riitä samassakaan ammatissa toimimiseen koko työuran ajan. Tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän jatkuvaa koulutusta ja elinikäisen oppimisen taitoja, sekä myös tutkintojärjestelmää, joka mahdollistaa perusvalmiuksien oppimisen, osaamisen nopean päivittämisen lisäämisen ja uudelleensuuntaamisen. Tutkintojen tulee voida mukautua työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin vastaaviksi, mutta myös vastaamaan uusiin osaamisvaatimuksiin toimialojen rajapinnoilla. (Rasku 2015, 72.)

Tavat, miten ihmiset pyrkivät hallitsemaan muutoksia tai haasteita työelämässä, ovat erilaisia. Keinot ovat yksilöllisiä ja työpaikkakohtaisia. Monilla työpaikoilla työntekijät kärsivät jatkuvan muutoksen ja paineen alla olemisesta. Toisissa työyhteisöissä tai organisaatioissa muutosten läpi vieminen on helpommin hallittavissa. Kun ihmiset pääsevät ohjaamaan tapahtumia ja vaikuttamaan työn haasteiden hallintaan, heille voi aueta laajempi perspektiivi toiminnan kohteesta. Muutosten keskellä tapahtuvan toiminnan ohjaaminen ei ole helppoa, mutta siihen voi opetella. Tämä tapahtuu ekspansiivisen oppimisen ja muutosprosessien läpi elämisen kautta. (Engeström 2004, 151.) Ekspansiivisen oppimisen ytimessä on kyky kyseenalaistaa ja laajentaa ymmärrystä tarkastelun kohteena olevien toimintojen logiikasta (Engeström 2004, 13).

2.3 Taloustilanteen vaikutukset työelämään

Työn tekemisen tapojen ja tuotantorakenteiden uudistuminen on haaste kiristyvien taloudellisten paineiden alla. Organisaatioiden johtamiselta vaaditaan sekä tulosta että laadua (Seeling 2013, 60). Meidän tulisi pohtia mahdollisuuksia säilyttää suomalaisen työelämän laatuvaatimukset, vahvistaa työhyvinvointia sekä turvata taloudellisen toiminnan edellytykset työelämän muuttuvissa haasteissa.

”Työssä jaksamisen ja työkyvyn ylläpitämisen kysymysten ratkaiseminen ovat kansantalouden kannalta avainasemassa” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 3).

Työkykyä edistävällä toiminnalla on mittavia talousvaikutuksia, jotka muodostuvat mm. yritysten tuottavuudesta ja kannattavuudesta sekä työntekijöiden elintason ja elämänlaadun paranemisesta. Talousvaikutukset näkyvät myös bruttokansatuotteessa. (Ahonen

2006, 48.) Monet ns. edelläkävijäorganisaatiot ovat jo kauan aikaa sitten panostaneet työsuojeluun ja työkyvyn ylläpitävään toimintaan. Heidän toimintansa on ollut esimerkillistä ja vaikutukset ovat olleet nähtävissä niin yritysten tuottavuuden kasvussa kuin imagossakin. (Kauhanen 2009, 202.)

Työkyvyn edistämisen tärkeys kulminoituu väestöpohjaltaan ikääntyvän yhteiskuntamme aiheuttamaan tuloillaan olevaan kestävyysvajeeseen. Ihmiset ja työpaikat olisi ensiarvoisen tärkeää pitää terveinä ja toimintakuntoisina mahdollisimman pitkään. Mikäli työpaikalla investoidaan ikääntyvien työ- ja toimintakuntoisuuteen saadaan mittavia kustannussäästöjä aikaiseksi. Jos työuria saadaan pidennettyä niin, että työpaikan vanhimmat, osaavat sekä kokeneimmat työntekijät ovat työkuntoisia ja mukana työelämässä 3 – 4 vuotta aiottua pidempään, se voi merkitä useiden kymmenien tuhansien eurojen säästöjä – yhtä työntekijää kohden vuositasolla. (Rita 2013, 24.)

”Tuottavuuden parantamisesta on tullut ehkä tärkeämpi tavoite kuin koskaan aiemmin. Samanaikaisesti on parannettava työelämän laatua, kun tavoitellaan innovaatioita, onnistumista kehittämisessä ja pidempiä työuria. Suomalaisen työn kilpailukyvyyn, työllisyyden ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen turvaamiseksi on välttämätöntä, että tuottavuus ja työelämän laatu paranevat oleellisesti työpaikoilla seuraavien vuosikymmenien aikana. Haaste koskee kaikkia toimialoja, niin vientialoja kuin yksityisiä ja julkisia palveluja kotimaassa.” (Antila, Auvinen, Hakonen, Meklin & Pakarinen 2011, 7.)

2.4 Sosiaaliset muutokset tulevaisuuden työyhteisöissä

Ammatillisen opetuksen ja oppimisen suunta näyttää vahvasti siltä, että oppilaitoksissa edistetään yhdessä opiskelijoiden, opettajien, tutkijoiden ja työelämän toimijoiden kanssa uudenlaisia palveluiden tuottamisen muotoja. Opintojen myötä on mahdollista tehdä innovatiivisia kokeiluja ja saada jopa valtakunnallista tunnustusta tulevaisuuden palveluiden kehittämisessä sekä aluekehityksen yhteistoiminnallisuudessa. (Saarinen & Alhonen 2012, 22.)

Suomalainen työelämä on muuttuva ja uudistuva. Tulevaisuuden työmarkkinoita valtaavat mm. nuoret Z- ja Y-sukupolven edustajat. Millaisia työelämän valmiuksia ja ammat-

titaitovaatimuksia tulevaisuuden työntekijät kohtaavat? Ja millä tavoin työelämä on toisenlainen kuin nykyisin? Suomalaisessa yhteiskunnassa työyhteisöt kokevat väistämättä sosiaalisia muutoksia nuorten aikuisten asettuessa työelämään omilla koulutusaloillaan. Suomalainen työelämä käy tällä hetkellä suurta sukupolvenvaihdokseen liittyvää historiallista murrostaan. Suuret ikäluokat ovat jäämässä eläkkeelle. Työikäisten määrä tulee väistämättä putoamaan. Tämän myötä huoltosuhde heikkenee ja tarve kasvaa entisestään luoda työpaikkoja kaikille, pitää huolta työikäisten hyvinvoinnista sekä pidentää työuria kaikin mahdollisin keinoin. (Kansallinen ennakointiverkosto 2013.)

Hiljainen tieto ja useiden vuosien kokemus olisi saatava talteen nuorempien astuessa työelämään ja ottaessaan vastuuta myös yhä suuremmissa määrin johtamisesta. Y-sukupolven myötä nykyisillä ja tulevaisuuden työntekijöillä on hallussaan tietoyhteiskunnan osaamisvalmiudet, sillä heille on tuttua niin tietotekniikka kuin sosiaalisen median käyttömahdollisuudet. (Pyöriä 2013, 36.)

Työpaikoilla tapahtuvan keskinäisen vuorovaikutuksen ja viestinnän merkitys kasvaa. Tieto on saatavilla yhä useammin on-lineissa. Nuoret antavat mallia verkostoitumiseen, tiedon jakamisen tapoihin ja uudentilaiselle johtamiselle. (Seeling 2013, 60.)

Työntekijöiltä odotetaan itseohjautuvuutta, oman alansa ja ammattitaitonsa jatkuvaa kehittämistä sekä sopeutumis- ja yhteistyövalmiuksia. Tulevaisuudessa tehdään nykyistä enemmän moniammatillista yhteistyötä sekä keskustellaan verkostoissa. Yksittäisten työntekijöiden vastuu on suuri työtehtävien suorittamisesta. Jokaisen tulisi kyetä toimimaan muuttuvissa olosuhteissa ja uudistamaan käytäntöjä työyksiköissään. Työelämän velvoitukset edellyttävät itsenäistä ja luovaa työtettä. (Alhanen, Kansanaho, Ahtiainen, Kangas, Soini & Soininen 2011, 14.)

Ammatilliset opiskelijat on tärkeää perehdyttää jo opintojen alkuvaiheissa siihen, ettei ammatti tarkoitakaan pelkästään työtehtävien suorittamista vaan myös työn jatkuvaa kehittämistä ja reflektointia. Myös ammatilliselta opettajalta edellytetään uudentilaisia yhteisöllisen oppimisen ja valmentavan oppimisprosessin ohjaamisen taitoja. (Ryymän ym. 2015, 79-80.)

Työntekijöiltä, esimiehiltä ja organisaatioilta vaaditaan kykyä uudistua yhdessä. Tärkeintä tai olennaisinta ei ole johtaa työyhteisöä keskittyen uuteen tekniikkaan vaan toi-

mivaan vuorovaikutukseen, ja että sen avulla työyhteisöt voisivat uudistua ja saada lisää voimavaroja sekä työvälineitä olla rohkeita ja luovia. (Wink 2006, 141.)

Työelämän kilpailukyky perustuu oppimiseen ja osaamisen arvostukseen. Se on kilpailukykyimme perusta. Yhteiskunnallisesti on yhä tärkeämpää kannustaa työntekijöitä muillakin kuin taloudellisilla kannustimilla. Työelämän vertovoimaisuutta on lisättävä. Työelämässä toimijoiden luovuutta ja aloitteellisuutta olisi valjastettava parempaan käyttöön. Kyky ja halu sitoutua sekä innostuneisuus korostuvat tulevaisuuden työelämän menestyksen, arvonluonnin sekä työhyvinvoinnin taustatekijöinä. (Kansallinen ennakointiverkosto 2013.)

Tulevaisuudessa työtehtävien sisällöt uudistuvat sekä työtehtävärakenteet muuttuvat yhä joustavammiksi. Yksi menestyvien suomalaisten yritysten tunnusmerkki on ajan hermolla kehittyvä henkilöstö, joka kykenee siirtymään helposti tehtävästä toiseen. Suomalaisen työntekijöiden ja organisaatioiden osaamisen taso on kansainvälisesti verrattuna korkealla. (Antila ym. 2011, 7.)

”Useiden toimialojen tulevaisuusnäkemyksissä korostetaan verkottuneita toimintamalleja ja kansainvälistä verkottumista” (Hanhijoki, Katajisto, Kimari & Savioja 2011, 51).

Työelämän vaatimukset ovat kovat ja ne kasvavat entisestään. Tulevaisuuden työtehtäviin odotetaan moniosaajia. Epätyypilliset työsuhteet ja työmuodot tulevat olemaan arkipäivää. Työelämän ja vapaa-ajan sekä perhe-elämän yhteensovittaminen nousee yhä merkittävämmäksi. Työelämän vetovoimaisuutta on kasvatettava huolehtimalla työolojen parantamisesta sekä työntekijöiden työhyvinvoinnista. Elinikäiseen työssäoloaikaan tulee panostaa sekä työurien alku- että loppupäästä. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategian mukaan tavoitteena on pidentää elinikäistä työssäoloaika kolmella vuodella vuoteen 2020 mennessä. Myös työttömyysturva ja eläkejärjestelmää, tulee uudistaa, jotta ne vastaisivat paremmin tulevaisuuden tarpeisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011a, 7-8.)

Kuntoutuspalveluja tulee kehittää. Kaikille osittainkin työhön kykeneville tulisi antaa mahdollisuus osallistua työelämäänsä omien voimavarojen ja mahdollisuuksien mukaan.

Nuorille tulisi tarjota riittävä koulupaikka ja turvata nivelvaiheen siirtyminen työelämään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011a, 7-8.)

Suomessa pitkäaikaisesti tai pysyvästi työkyvyttömien määrä on huikea. OECD:n 2008 tehdyn tilastovertailun mukaan Suomessa sairauspoissaoloja oli kansainvälisesti katsoen runsaasti. Valitettavasti suomalaisessa yhteiskunnassa työkykyä on perinteisesti tarkasteltu kovin mustavalkoisesti. Työkyvyttömänä on saatettu pitää työntekijää, jolla on vain alentunut työkyky eli, jolla olisi valmiuksia suoritua työelämässä esim. erityisjärjestelyin. Osatyökykyiset ihmiset ovat joutuneet siten herkästi kokonaan pois työmarkkinoilta. Meidän olisi hyvä ottaa mallia esim. Ruotsista, jossa on otettu käyttöön useita työhön paluukynnystä madaltavia toimenpiteitä menestyksekkäästi. Voisimme myös ottaa mallia Isosta-Britanniasta, jossa ihmisen työkykyisyyttä arvioidaan ensisijaisesti jäljellä oleva työkyky huomioiden. (Schugk 2013, 52). Tulevaisuudessa olisikin varauduttava tasaamaan muuttuvan työelämän paineita ja ratkaisemaan työllisyyspolitiikan kriittisiä kipupisteitä paremman työelämän ja myös työturvallisuuden hyväksi. (Seeling 2013, 60.)

Yhteistoiminnan lisääminen korostuu entisestään, jos aiotaan päästä tuloksiin sujuvaman työelämän tavoitteissa. On opittava toimimaan yhteistyössä ja käyttämään uudistuvan teknologian mahdollisuuksia työelämän kehittämistyössä. Meidän on luotava kestävä työelämän toimintakulttuuri. Toimintatapoja pitää muuttaa ja osaamista kehitettävä. Suomalainen työelämä on murroksessa. Emme voi odottaa, että tuleva työssäkäyvä sukupolvi tuo mukanaan suomalaisen työelämän menestymisen ja muutoksen avaimia. Tämän päivän toimijoiden on tehtävä aloitteita ja uudistuksia, jotta menestyisimme tulevaisuudessakin globaaleilla työmarkkinoilla. (Seeling 2013, 60.)

Työelämän monimuotoiset toimintaympäristöt ovat muuttuneet yhä hektisemmiksi ja niitä hallitsevat epälineaariset ja osin ennakoimattomat muutokset. Muuttuva suomalainen työelämä edellyttää yrityksiltä ja etenkin niiden johdolta taipuisuutta ja taitavaa osaamisen johtamista. (Viitala 2008, 29.)

2.5 Teknologia ja työn muuttuminen

Työmarkkinoiden muutos on nopeampaa kuin aiemmin. Uusia ammatteja syntyy ja vanhoja häviää. Suurin muutos näyttäisi tapahtuvan ammattien sisällöissä, sillä työtehtävät ja tavat tehdä töitä muuttuvat jatkuvasti. Paras keino pysyä mukana muutoksessa on työelämän ja koulutuksen tiivis yhteistyö. (Rasku 2015, 72.) Organisaatioiden ja yhteiskunnan kehityksen ytimessä korostetaan luovuutta ja innovatiivisuutta. Teollisuusyhteiskunnasta siirrytään kohti tietoyhteiskuntaa (tai kokeiluyhteiskuntaa). On tarve oppia uudenlaisia työskentelytapoja ja työssä tulisi löytää tuoreita ja uusia ratkaisuja – työtehtävät eivät ole tarkasti määriteltyjä, vaikkakin tavoite on tiedossa. Myös koulutukselta edellytetään muutosta yhteiskunnan ja työelämän muuttuessa. (Malmivirta 2015, 20 - 21.)

Teknologia kehitty vauhdilla ja uudenlaista innovatiivista tuotekehittelyä tapahtuu koko ajan. Tulevaisuuden palvelutuotannossa korostuvat asiakaslähtöisyys, toiminnallisuus ja vuorovaikutteisuus. Mahdollisuuksia luovan teknologian kanssa täytyy oppia elämään. (TAT 2011.) Yhteiskunnan toimintojen digitalisoituminen muuttaa esimerkiksi elinkeinoelämää ja julkisia palveluja. Yhä useampi palvelu siirtyy verkkoon, teollisuuden, palvelujen ja rakentamisen sektorirajat madaltuvat ja uutta toimintaa kehittyä aloille, joita ammattien toimialaluokitus ei tunne. Tulevaisuuden innovaatiot edellyttävät uudenlaista osaamista, ammatillista toimintaa ja ajattelua. (Ryymin ym. 78 - 79.)

Teknologian kehittämisen ja hyödyntämisen kautta yhteiskuntamme vaurastuu ja tuotavuutemme kasvaa. Teknologian myötä elinikämme ja hyvinvointimme on nousussa sekä työssäolo vuosien määrä on kasvussa. Mikäli kykenemme yhdistämään osaamisen ja viestintämahdollisuudet oikein, voimme saada yhteistyössä aikaiseksi yhä suurempaa kasvupotentiaalia. (Berner 2013.)

2.6 Ekologiset tekijät työelämässä

Tulevaisuuden työelämässä näkyy ekologisesti kestäviin ratkaisuihin pyrkiminen. Päätöksenteossa tulisi olla näkemyksellisyyttä vihreiden arvojen vaikutuksista ja niiden merkityksestä yhteiskuntaamme. Jokaisen, joka on mukana rakentamassa vihreää tulevaisuutta, yhteiskuntaa, jossa tulevat sukupolvet voivat elää hyvää elämää ja pysyä mu-

kana työelämässä, tulisi arvioida ratkaisujen eettisyyttä ja niiden kauaskantoisia vaikutuksia. Me tarvitsemme yhteisen hyvän tulevaisuutemme rakennusaineeksi innovatiivisuutta, kriittistä ajattelua, sujuvaa kommunikaatiota ja viestimistä, harkintaa ja vastuuta hyvinvoinnista sekä tasa-arvosta. Meidän tulee kehittää valmiutta yhteen sovittaa erilaisia intressejä ekologisesti vastuullisella tavalla. Koulutus ja tiedonjakaminen ovat ensiarvoisessa asemassa, jotta pystymme yhteiskuntana vaalimaan sellaisia elämän ja työelämän toimintaympäristöjä, jotka edistävät kestävästä kehitystä, niin ekologisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisesti. (Edu 2015.)

”Tulevaisuuden rakentaminen samanaikaisesti ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille ...edellyttää laajaa tietopohjaa yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja luonnonympäristön toiminnasta, päätöksenteosta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista. Se edellyttää myös kykyä ja rohkeutta arvioida nykykäytänteitä kriittisesti ja uudistaa toimintatapoja yksityiselämässä, oppilaitoksissa, yhteiskunnallisessa toiminnassa, työssä ja vapaa-ajan ympäristöissä.” (Edu 2015.)

Kestävään kehittymiseen liittyvät tavoitteet koulutuspolitiikassa ovat tehneet läpimurtoon hiljakseen. Huomiota voisi kiinnittää enemmän oppilaitosten ja koulurakennusten kuntoon ja oppimisympäristön vaikutuksiin opiskelijoiden terveyteen ja hyvinvointiin. Tulevaisuuteen varauduttaessa on jo pohdittu mm. e-oppimisen vaikutuksia ekologisen ympäristön säilyttämisen tavoitteisiin. Varmasti ekologiset tavoitteet asettavat kiristyviä ehtoja myös koulutuksen järjestäjille. (Hellström 2013.)

3 AMMATILLINEN OPETTAJUUS HEIJASTAA YHTEISKUNNALLISTA MUUTOSTA

Yhteiskunnallinen muutostila heijastuu ammatilliseen koulutukseen ja sen tavoitteisiin. Osaamisen kehittäminen tulisi nostaa muutosta hallitsevaksi työkaluksi, kun ryhdytään uudistamaan ammatillista koulutusta ja sen osaamistavoitteita. Talouselämän ja yhteiskuntamme muutokset edellyttävät myös ammattikoulutuksen rakenteiden uudistamista sekä työelämän osaamisen dynaamista kehittämistä tulevien vuosien aikana. (Tuominen & Wihersaari 2015, 88.)

Yksi tärkeä tulevaisuuteen kohdistuva kysymys on, kuinka voimme kehittyä muuttuvan työelämän haasteiden kanssa. Toinen merkittävä kysymys on, miten meidän tulisi uudistaa koulutusta, jotta ammattiosaaminen ja ammatillisen peruskoulutuksen kautta itse kukin saisi taitoja, joilla kykenee vastaamaan onnistuneesti tulevaisuuden työelämän vaatimuksiin. (Hautamäki 2013.)

3.1 Opettajuus on kokonaisuuden hallintaa?

Mahtaako tulevaisuuden muuttuvissa työelämän olosuhteissa riittää pelkkä ammattitaidon perusosaaminen? Ilmeistä on, että perus tietotaidon lisäksi tulevaisuudessa ammatillaiset tarvitsevat mm. taitoja isojen systeemien ja kokonaisuuksien hallintaa varten. Tarvitaan tieto- ja viestintäteknologian osaamista, sillä yhteiskunnassa maailmanlaajuisesti muutokset menevät vauhdilla yhä teknistyvämpään suuntaan. Uuden tieto- ja viestintäteknologia hallinta on ehdoton tulevaisuuden osaamisen alue, jotta selviydymme niin työtehtäviemme kuin muun ympärillä olevan elämän kanssa. Maailma muuttuu ja sen mukana monialainen yhteistyö on herkkänä ja etenee omaa vauhtiaan. (Hautamäki 2013.)

Tulevaisuus edellyttää jokaiselta toimijalta, jokaiselta asiantuntijalta ja myös jokaiselta yksilöltä sopeutumiskykyä. Vaaditaan kykyä sopeutua muutoksiin ja kehittää ammatillisia valmiuksia sekä kehittää koko palvelujärjestelmää. Tulevaisuus tulee olemaan jokaiselle jossain. Se edellyttää meiltä aitoa halua ja kiinnostusta pysyä ajanhermolla ja oppia koko elinikämme ajan. Tulevaisuus edellyttää meiltä sopeuttamaan ammatillisen toimintaamme sopeuttamista moniammatillisissa kokoonpanoissa sekä verkostoissa työ-

elämän ja ennen kaikkea yksilöiden asiakaslähtöisten haasteiden mukaan. (Hautamäki 2013).

”Ammatillinen opettajuus ei ole vain yksi ja samana pysyvä ilmiö, vaan se on ajassa määreytyvä, muuttuva ja suhteessa esimerkiksi työhön ja ammattialaan. Ammatillista opettajuutta voidaan pitää myös yksilöllisenä kasvuprosessina, johon vaikuttavat muun muassa yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja historialliset tekijät.” (Tiilikka 2004, 14.)

Tulevaisuudessa koulutusratkaisuja halutaan muuttaa yksilöllisempään ja joustavampaan suuntaan. Opiskeluympäristöjen suhteen ollaan avarakatseisempia, joten oppimisympäristöt muodostuvat avoimiksi. Oppilaitosten väliset verkostot työelämän kanssa lisääntyvät ja tiivistyvät. Opetuksen ytimessä on opiskelijan ohjaus, itsenäiseen tiedonhankintaan tukeminen, yrittäjyyteen ja itseohjautuvuuteen valmentaminen. Vaikka opiskelijan oppimaan oppimisen taidot korostuvat opetuksen järjestämisessä, myös henkilökohtaisen ja räätälöidyn opintojen ohjauksen tarve kasvaa tulevaisuudessa. (Patrikainen 2009, 45-46.)

3.2 Ammatillisen opettajan osaamisalueet

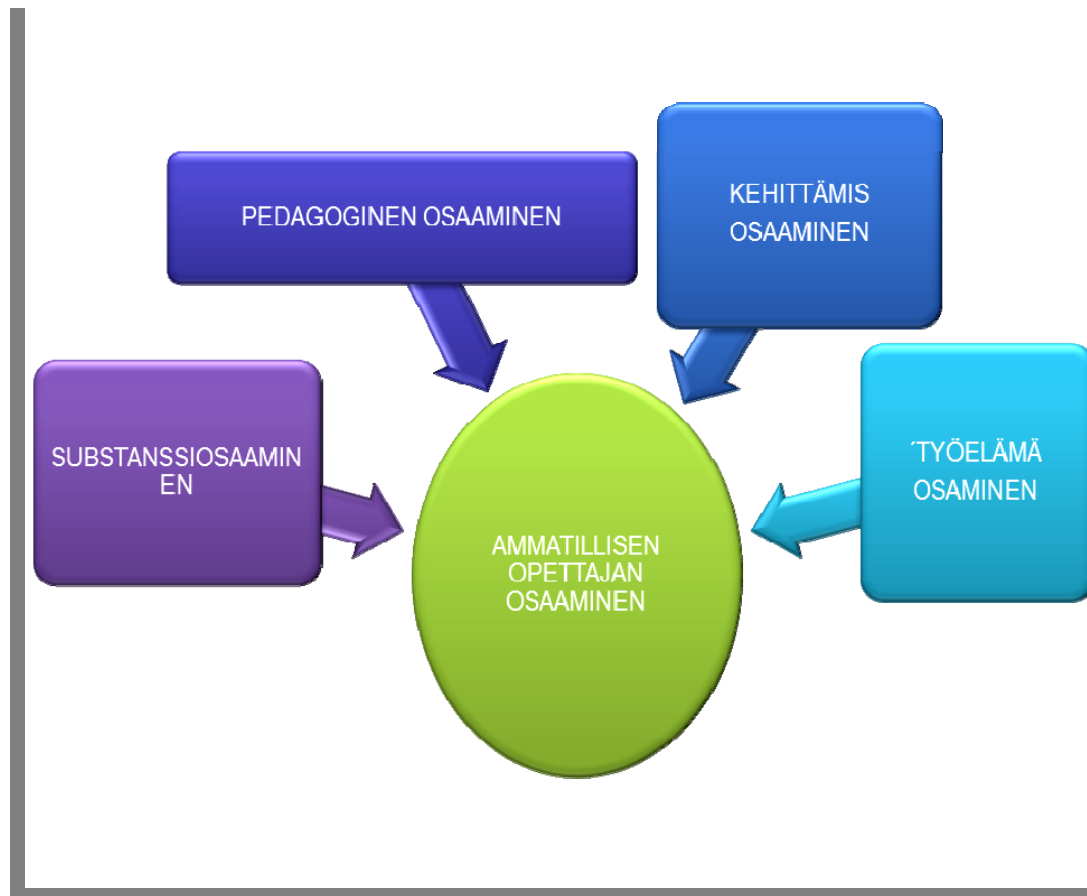
Opettajan on taivuttava moneen rooliin ja omaksuttava laaja-alaisia näkemyksiä ohjauksen ja kasvatuksen kysymyksiin. Opettaja on yhteyksien luoja ja ylläpitäjä. Opettaja tarvitsee tiimi- ja verkostotoiminnan perustaksi monipuolista osaamista tieto- ja viestintätekniikan hallinnassa. Jokaisen opettajan odotetaan kehittyvän sekä oman ammattialansa substanssiosaamisessa, mutta myös pedagogisissa ja didaktisissa valmiuksissaan. Tulevaisuudessa arvostetaan myös erityisopetuksen tiedollisia ja taidollisia valmiuksia. Uudistuva opettajuus syntyy ennen kaikkea niistä jäsenyksistä ja pohdinnoista, joiden kautta opettajat kykenevät liittämään oman opetusfilosofisen perustansa käytännön opetus- tai ohjaustilanteisiin.

”...uuden opettajuuden ja uuden koulukulttuurin menestyminen riippuu siitä, miten hyvin opettajat kykenevät jäsentämään itseään, omaa arvomaailmaansa, maailmankuvaansa sekä opetus- ja oppimisteoreettista viitekehystä ja niiden pohjalta rakentuvaan ihmis-, tiedon- ja oppimiskäsitystään” (Patrikainen 2009, 46).

Kuviossa 1. on havainnollistettu, niitä ammatillisen opettajan osaamisalueita, jotka arvioidaan tulevaisuudessa olevan keskeisiä myös osaamisen kehittämisen osa-alueita. Ammatillisen opettajan työtä raamittavat hänen pedagoginen osaamisensa. Pedagoginen osaaminen pitää sisällään yhtäältä opettajan henkilökohtaisesti omaksumat kasvatukselliset taidot ja toisaalta koulutusprosessien hallintaan liittyvät taidot. (Opettajan osaamisen kehittäminen 2015.)

Ammatillinen opettaja on tulevaisuudessa edelleen substanssiosaaja. (Kuvio 1.) Hänen vahvuutensa nojaa vahvaan ammatilliseen tietotaitoon sekä työelämäosaamiseen. Asialähtöinen ajattelu ja opettajakeskeisyys saavat väistyä osaamisperustaisuuden ja opiskelijälähtöisen oppimisen tieltä. Ammatillinen opettaja on työelämlähtöisten ilmiöiden esiin tuoja ja opiskelijoiden työelämään ohjaaja. Ammatillinen opettaja auttaa opiskelijoita valmistumaan ammattiin monenlaisia joustavia opintopolkuja pitkin. (Opettajan osaamisen kehittäminen 2015.)

Ammatillisen opettajan osaamisen ydinaluetta ovat työyhteisöissä, tiimeissä ja verkostoissa toimiminen sekä oman asiantuntijuuden ja oman osaamisalansa työn kehittäminen. (Kuvio 1.) Kehittäjäyysosaaminen edellyttää motivaatiota ja kiinnostusta oman osaamisen kehittämiseen ja myös innostusta olla kollegiaalinen kehittäjäkumppani omalla koulutusallallaan. Työyhteisöosaamisen eteenpäin vieminen vaatii ammatilliselta opettajalta hyviä vuorovaikutustaitoja ja työelämlähtöisten toimintatapojen mallintamista opetuksessa ja ohjauksessa. Se edellyttää suunnitelmallisuutta ja omaan työhön liittyvää uusien toimintatapojen omaksumista. (Opettajan osaamisen kehittäminen 2015.)

Kuvio 1. Ammatillisen opettajan ennakoidut tulevaisuuden osaamisalueet (Opettajan osaamisen kehittäminen 2015).

Mahdollisuus reflektoida muiden alojen toimijoiden kanssa syventää omaa osaamista ja laajenee osaksi yhteistä osaamista ja jaettua tietoa. Asiantuntijuus on avointa ja avarakatseista ja alan huippuosaamista on ei-tietäminen, joka asiakkaan kohtaamisessa tuottaa dialogeja. Asiakkaan kohtaaminen on ensisijaisesti eettistä osaamista ja kykyä myötälämiseen. (Kattisko ym. 2014, 49.)

3.3 Mitä uudistuva opettajuus edellyttää ammatilliselta opettajalta?

Opettajalla on nykyään useita rooleja ja varmasti tämän myötä myös useita omaan työhön kohdistuvia ristipaineita. Opettajan työ on koulu-uudistusten ja muuttuvien toimintaympäristöjen ehtojen sanelemaa. Lisäksi nykypäivä korostaa opiskelijoiden tasavertaista asemaa ja itsemääräämisoikeutta. Opettajuudessa tämä näkyy opintopolkujen

henkilökohtaistamisena ja itseohjautuvuuteen kannustamisena, jossa ohjaustyön eettiset kysymykset nousevat merkittäviksi. Opettaja ja kasvattaja muuttuvat oppimisen ohjaajaksi, yhteistyökumppaniksi ja valmentajiksi. (Vuorikoski 2004, 169-170.)

”...uuden opettajuuden ja uuden koulukulttuurin menestyminen riippuu siitä, miten hyvin opettajat kykenevät jäsentämään itseään, omaa arvomaailmaansa, maailmankuvaansa sekä opetus- ja oppimisteoreettista viitekehystä ja niiden pohjalta rakentuvaan ihmis-, tiedon- ja oppimiskäsitystään.” (Patrikainen 2009a, 46).

Opettajien tulee olla ajan hermolla. Tänään koulutetaan opettajia, joiden tulisi kyetä selviytymään tulevaisuuden yhteiskunnassa, tulevaisuuden koulutusorganisaatioissa, tulevaisuusorientoituneita rohkeina ajattelijoina ja kasvattajina (Uusi oppiminen 2013, 102.) Me tarvitsemme opettajia, jotka eivät vain ole ahkeria ja osaavia, vaan jotka myös kehittävät omaa osaamistaan pärjätäkseen uusliberalistisen kasvatus- ja koulutusmaailman keskellä sekä tekevät tietoista työtä oman yhtäältä kasvatusfilosofiansa ja toisaalta kasvatustietoisuutensa laajentamiseksi. (Rajakaltio & Räisänen 2014.)

Opettajien tulisi olla tietoisia siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja pohtia omaa rooliaan maailmanmuutostrendien risteyskohdissa. Millaista opetusta ja millaista koulutusta ja kasvatusta me kykenemme tarjoamaan tämän päivän opiskelijoille. Elämme monimutkaisessa maailmassa ja kasvatussosiologisesta tulokulmasta opettajaopiskelijoina meidän keskeisimmät tavoitteet voisivat olla ymmärryksen rakentaminen yhteiskunnan ja koulutuksen suhteista, itsestä tuntevana ja tahtovana, intentionaalisen toimijana koulutusorganisaatioissa vuorovaikutuksessa niihin tätä päivää leimaaviin koulutuspoliittisiin diskursseihin, joiden ristipaineissa elämme ja konstruoimme omaa kasvatustietoisuuttamme.

Kasvatustietoisuus on jotakin, mitä voimme laajentaa omien kokemusten, oman oppimisen ja itsereflektion kautta. Kasvatustietoisuus merkitsee kykyä yhtäältä kasvatustieteellisen tiedon ja kasvatustodellisuuden kriittiseen arviointiin sekä toisaalta uuden merkityksellisen tiedon tuottamiseen generatiivisuuden hengessä tulevaisuuden yhteiskunnan aktiivisten kansalaisten käyttöön. Opettaja, jos kukaan, on etuoikeutetussa asemassa kasvattaessaan tulevia sukupolvia itsenäiseen ajatteluun. Me olemme kaikki osallisia tämän päivän maailman tapahtumissa, etenkin kun otamme kantaa ja vaikutamme tule-

vaisuuteen aktiivisen kansalaisen roolissa yhdessä muiden kanssa. (Rajakaltio & Räisänen 2014.)

Me elämme muuttuvassa maailmassa, joka asettaa vaatimuksia ja ristipaineisuutta myös koulutukselle. Koulutus ei saisi olla vain reaktiivista. Meidän tulisi löytää keinot, joilla pystymme uudistamaan ja muuttamaan koulutusinstituutiota, koska sillä ei ole varaa jäädä paikoilleen ja olla kehittymättä ympärillä olevan muun maailman kehittyessä ja muuttaessa jatkuvasti muotoaan. (Rajakaltio & Räisänen 2014.)

Miten voimme kasvattaa ja kouluttaa tulevaisuuden tekijöitä? Millaisen tiedon varassa kasvatamme uudet sukupolvet, sellaiseen yhteisöön ja yhteiskunnalliseen toimijuuteen, jonka avulla he rakentavat omaa minäkuvaa vuorovaikutuksellisessa suhteessa maailman tapahtumiin ja ilmiöihin aidosti ja intentionaalisesti? Emme voi olettaa, että tietynlaisen indoktrinaation (manipulaation) kautta, kasvatamme tietynlaisia kansalaisia ja yhteiskunnassa toimijoita. Meidän tulisi ennemminkin pohtia keinoja, joiden kautta opettajina osaisimme löytää ja vahvistaa jokaisen oppilaan lahjakkuutta, niin että he pärjäisivät tässä uusliberalistisessa kovassa suorituskeskeisessä yhteiskunnassa ja kuitenkin voisivat rakentaa maailmaa myös humanististen arvojen varaan, jolloin sivistys nähdään keinoksi ymmärtää kulttuurisia ja elämän todellisuuksien monia nyansseja. Meidän tehtävämme on kasvattaa sellainen tulevaisuuden sukupolvi, joka kykenee toimimaan ja muuttamaan tulevaisuutta oman tietovarantonsa ja ymmärryksen varassa, ei yksin, vaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kanssaihmisten kanssa. (Rajakaltio & Räisänen 2014.)

4 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTUKSEN KUVAUS

Kehittämistyön tavoitteena oli selvittää tulevaisuuden ammatilliseen opettajuuteen liittyviä haasteita ja lisätä ymmärrystä opettamiseen liittyvää muutosta sekä tulevaisuuden muutostarvetta kohtaan. Kuinka muutostarpeisiin voidaan paremmin vastata ja kuinka voidaan kehittää ammatillisen opettajuuden edellytyksiä.

Kehitystyössä luotiin kirjallisuuden ja haastatteluaineiston perusteella visio vuoden 2025 ammatillisen opettajan työstä ja osaamisalueista. Keskeisimpiä ammatillisen opettajan osaamisalueita tarkasteltiin kehittämistyön aineiston tuottamien osaamisalueiden sekä vuoden 2015 Tampereen ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmassa mainittujen ydinosaamisalueiden suuntaisesti. Nykyiset ammatillisen opettajan ydinosaamisalueet ovat arviointi-, kumppanuus-, ohjaamis-, kulttuuri- ja hyvinvointiosaaminen.

Tulevaisuusvision välityksellä pyrkimyksenä oli tuottaa uusi näkökulma vuoden 2025 ammatillisen opettajan työnkuvaan, osaamisvaatimuksiin sekä oppimisympäristöihin. Tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan käyttää tulevaisuutta varten ammatillisen opettajan toiminnan suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Tutkimusaineistosta tuotettu visio voi olla perustana ja suunnannäyttäjänä uudenlaisten toimintamallien luomiselle sekä innoituksena toisin tekemisen tavoille.

4.1 Asiantuntijoiden valitseminen

Haastatteluihin kutsuttiin ryhmä asiantuntijoita, joilla on oman alansa asiantuntemus ja huippuosaaminen koskien ammatillista opettajuutta, koulutusorganisaatioiden johtamista, tulevaisuuden tutkimustyötä ja yhteiskunnallista vaikuttamista niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla. Asiantuntijaryhmän jäsenet olivat taustoiltaan ja lähtökohdiltaan heterogeenisiä ja monialaisia toimijoita, jotka arviointeineen ja näkemysineen tuottivat tulevaisuusvisiota vuoden 2025 ammatillisen opettajan työstä. Asiantuntijat pyydettiin ja valittiin tutkimukseen heidän työnsä, ammattinsa ja kokemuksensa sekä ansioidensa perusteella.

Asiantuntijoiden valintaan käytettiin paljon resursseja ja ns. ”esitutkimusta”, koska tutkimuksen laatu ja taso pohjautuvat pitkälti asiantuntijoiden ansioihin ja heidän sub-

stanssiosaamisen tasoon. Asiantuntijoiden valinnan ja heidän osallistumisensa vahvistamisen jälkeen sovittiin yksilölliset haastatteluaajat. Kehittämistyötämme varten haastateltiin kolme asiantuntijaa. Kaikki haastattelut tapahtuivat kevään 2015 aikana.

Aineisto tähän tutkimukseen saatiin haastattelemalla tulevaisuusmuistelun menetelmällä valittuja kolmea eri asiantuntijaa. Taulukko 2. on apuväline, jota käytettiin saadaksemme monialaisen asiantuntijaryhmän ennakoiteja ja näkemyksiä tutkimusaiheestamme.

Taulukko 2. Asiantuntijoiden valintaperusteet ja heidän vastausalueensa

	verkostotoimija (n = 1)	koulutuspäällikkö ammatillisessa opettajan-koulutuksessa (n = 1)	lehtori ammatillisessa opettajan-koulutuksessa (n = 1)
ammatillisen opettajan arvomaailmaan liittyvät tekijät	X	X	
työ- ja koulutuspoliittiset linjaukset, lainsäädäntö		X	X
ekonomiset tekijät: talousnäkömät, muutos-epävarmuus		X	X
sosiaaliset tekijät	X	X	X
tekniset tekijät: teknologian kehittyminen	X	X	X
ekologiset tekijät		X	

Haluttuja asiantuntijoita lähestyttiin tämän kehittämistyön puitteissa ensisijaisesti sähköisesti. Asiantuntijoille lähetettiin kutsukirje (Liite 1.) ja sen liitteinä tutkimustiedote (Liite 2.) sekä koko tutkimussuunnitelma. Haastattelujen yhteydessä asiantuntijoilta kerättiin allekirjoitettava suostumuslomake. (Liite 3.) Tutkimukseen kutsutuille annettiin

riittävästi harkinta-aikaa ja mahdollisuus tarkentaviin kysymyksiin ennen tutkimukseen osallistumispäätöstään.

4.2 Aineiston käsittely

Asiantuntijoiden haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja analysoitiin laadullista sisällön analyysia käyttäen. Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan aineisto tiiviisti. Aineistosta pyritään sisällönanalyysillä paljastamaan myös mahdollisuuksien mukaan asioiden väliset suhteet yleisesti. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 23.) Tässä tutkimuksessa aineisto käsiteltiin abduktiivisella laadullisella sisällönanalyysillä. Tutkimusaineiston kuvaamisen pääluokat määräytyvät deduktiivisesti teoreettisen viitekehyksen mukaisesti asiakkaisiin liittyviin tekijöihin, sekä poliittisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin teknologisiin ja ekologisiin tekijöihin. Näiden yläluokkien alle aineistosta etsittiin induktiivisesti eli aineistolähtöisesti merkityksellisiä asiasisältöjä. Lisäksi on huomioitava, että käyttämämme tulevaisuuden muistelun menetelmä loi struktuuria aineiston analyysivaiheessa. Haastatteluaineistomme käsittelyyn osallistuivat kaikki pienryhmämme jäsenet.

4.3 Tulosten julkaiseminen

Tutkimustuloksia esitellään Tampereen ammatillisessa opettajakorkeakoulussa ammatillisen opettajankoulutuksen opiskelijoille, yhteistyökumppaneille ja mahdollisille tutkimuksessa mukana olleille syksyllä 2015 pidettävässä kehittämistyön seminaarissa tai muussa tarkoituksenmukaisessa tilaisuudessa.

5 TULEVAISUUDEN AMMATILLINEN OPETTAJA

Tässä luvussa yhdistetään kehittämistyömme haastatteluaineistojen tulokset. Haastatteluanalyseissa esille nousseita keskeisiä teemoja tarkastellaan yhteiskunnallisten ilmiöiden ja kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Tästä muodostetaan visio tulevaisuuden ammatillisen opettajan työhön vaikuttavista tekijöistä. Yhteiskunnallisiin tekijöihin lukeutuu rakentamassamme visiossa tulevaisuuden arvomaailman muutokset, poliittisten tekijöiden ja taloudellisten tekijöiden vaikutus, sosiaalisten toimintaympäristöjen muutokset, teknologian kehittyminen ja käyttöönotto opetuksessa sekä ekologiset tekijät.

5.1 Tulevaisuuden ammatillisen opettajan arvomaailma

Nyky-yhteiskunta on hektinen, hetkellinen ja sitä leimaa pysyvyyden katoaminen. Ihmisiltä vaaditaan nopeita ja näkyviä tuloksia myös oppilaitosten maailmassa. (Niemi 2002, 137.)

Koulutusjärjestelmässämme aikuiskoulutuksen linjaavia periaatteina ovat yksilöllisyys, joustavuus, elämänläheisyys sekä tasa-arvo ja kattavuus. Joustavuuden periaate sisältää ajatuksen elinikäisestä oppimisesta, josta on tullut jopa nykyisen koulutuspolitiikkamme yksi merkittävä periaatteellinen tukipilari. Yksilöllisyys ja elämänläheisyys tulevat konkreettisiksi sen myötä, että opinnot on useimmiten tehty riippumattomaksi ajasta ja paikasta. Tämä vapauttaa sekä opiskelijan että toisaalta myös opettajan tietyistä ennalta asetetuista määreistä. Joustavasti ja työelämän tarpeet huomioivat opinnot ovat usein rakennettu myös monimuotoisiksi, ja vaativatkin opiskelijoilta erityistä tavoitteellisuutta sekä itseohjautuvuutta. (Vaherva 2011, 9.)

Ammatillisen opettajan on välttämätöntä säilyttää työssään tulevaisuusperspektiivi. Se tuo tämän päivän valintoihin ja koulutukseen tarvittavaa näkemyksellisyyttä. Tänään koulutetaan työelämän osaajia huomisen maailmaa varten. Koulutuksen ja opetuksen ytimessä on pidettävä tulevaisuuden yhteiskunnassa tarvittavien ammatillisten valmiuksien hiominen, jotta tuleva sukupolvi kykenee toimimaan tulevaisuuden työelämän muutosten keskellä. (Patrikainen 2009b, 20.)

Tulevaisuuden opettajan arvomaailmassa korostuu asiakassuuntautuneisuus, eli opiskelijänäkökulma nykyistä vahvemmin. Opiskelijoiden tarpeet tunnistetaan ja heidän osaamisensa henkilökohtaistetaan. Opiskelijoiden tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista osataan ennakoida nykyistä paremmin. Opiskelijat osallistuvat oman elämänsä suunnitteluun kaikin tavoin ja yksilölliset opintopolut ovat toteutuneet. Opiskelijoita kuunnellaan ja he saavat riittävästi ohjausta ja tukea. Vuonna 2025 tarpeet ja odotukset kohtaavat, mutta tämä vaatii paljon työtä seuraavan kymmenen vuoden aikana.

(Haastattelu 2.) Patrikaisen (2009, 45-46) mukaan henkilökohtaisen ja räätälöidyn opintojen ohjauksen tarve kasvaa tulevaisuudessa.

Vuoden 2025 opettajien tarpeet tulee myös tunnistaa. Opettajuus on uudenlaista kokonaisuudessaan. Opettajien osaaminen tulee tunnistaa, määrittää, sekä kehittää ja arvioida. Opettajien täydennyskoulutus nousee tärkeään rooliin, koska ollaan tietoisia siitä, ettei pelkkä opettajan professio riitä, ellei sitä kehitetä koko työuran ajan. (Haastattelu 2.) Saman toteaa myös Rasku (2015, 72) kirjoituksessaan. Oppilaitoksissa tarvitaan myös vahvaa osaamisen johtajuutta, ymmärrystä ja ennakointia. Opettajalla on vastuu omasta kehittämisestään, mutta niin on myös oppilaitosten johdolla. On tärkeää tunnistaa, mitä muutoksia ja tekoja tarvitaan opiskelijoiden ja opettajien keskuudessa sekä työelämässä. (Haastattelu 2.)

Ammatillisen opettajan olisi hyvä omata kuntouttavaa näkemystä ja ymmärrystä niihin nuoriin, jotka eivät suoriudu vaaditussa ajassa perustutkinnosta. Ehkä muutos on sen suuntaista, että nuori voi suorittaa osatutkintoja ja löytyy yksilöllisiä koulutuspolkuja nykyistä enemmän. (Haastattelu 3.)

5.2 Lainsäädäntö ammatillisen opettajan työn tukena

Koulutuspolitiikkamme perusta nojaa ensisijaisesti koulutuksellisen tasa-arvon ihanteeseen ja dialogisuuteen. Koulutuspolitiikkaa halutaan tehdä avoimesti ja luottamuksellisesti. Näistä arvoista ei haluta luopua. On kuitenkin tarpeen kysyä riittävätkö resurssimme laadukkaiden ja kilpailukykyisten koulutuspalvelujen tuottamiseen. Hallitustavoitteissa vuonna 2012 on pyritty luomaan Suomea, joka yltäisi kansakuntana vuonna 2020 yhdeksi osaavimmista kasainvälisessä vertailussa. Koulutus on keskeinen tämän tavoitteen saavuttamisen edellytys ja kilpailukykyimme valtti. (Hellström 2013.)

Lainsäädännön avulla määrätään ja varmistetaan mm. teknologian turvallinen, oikeudellinen ja ennen kaikkea tekijänoikeuksia kunnioittava toimintatapa opetuksessa. Juridisia asioita on varmasti edelleen tarkennettava ja varmistuttava siitä, millaisia käyttöoikeuksia annetaan opiskelijoiden tuotoksille ja verkkomateriaalille avoimissa oppimisympäristöissä myös sen jälkeen, kun opiskelijat ovat valmistuneet. (Haastattelu 1.)

Eri poliittiset tahot, kuten ministeriöt, maakuntaliitot, ELY-keskukset ja muut koulutusorganisaatiot ennakoivat koulutukseen liittyviä asioita. Suomessa eri tahot ovat hajallaan, eikä ennakointitieto useinkaan tavoita portaiden alapäässä olevia opettajia ja opiskelijoita, joiden on vaikeaa toteuttaa asioita käytännön tasolla tiedon puuttuessa. Valtakunnalliset kehittämissuunnitelmat ovat olleet voimassa aina tietyn kauden ja ne ovat turvanneet koulutuspoliittisesti tiettyjä linjauksia. (Haastattelu 2.)

Suomessa kehittämissuunnitelmia tehdään eri koulutusasteille (esimerkiksi peruskoulu, lukio ja toisen asteen koulutus). Alueellisesta kokonaisuudesta vastataan kuitenkin puutteellisesti, eikä joustavaa siirtymistä ja yhteistyötä ole eri koulutusasteiden välillä. Tulevaisuudessa opiskelijan osaaminen tulee entistä paremmin tunnustaa ja oppilaitosten välisiä raja-aitoja rikkoa niin, että opiskelija voi valita eri vaihtoehtojen joukosta mieleisensä opintopolun, eikä hänen tarvitse aina aloittaa alusta, varsinkin jos takana on jo useampi tutkinto. (Haastattelu 2.)

Lainsäädännöllä voidaan pyrkiä vaikuttamaan siihen, että opiskelu on hyödyllisempää kuin esim. työmarkkinatuella oleminen. Esimerkiksi nuorella saattaa olla opiskelupaikka kokiksi, mutta nuoren perhe voi olla yhteydessä, että saisiko nuori työpajalta paikan tietyksi ajaksi, jotta nuori pääsisi työmarkkinatuelle. Sitten saatetaan sanoa opiskelupaikka irti ammatillisesta peruskoulutuksesta. (Haastattelu 3.)

5.3 Talouden vaikutuksia ammatillisen opettajan työhön

Julkinen rahoitus, jolla pystytään turvaamaan hankkeiden ja muun koulutusjärjestelyiden tilannetta, tulee niukkenemaan. Oppilaitosten koulutuspalveluita on voimakkaammin markkinoitava ja myytävä. Kaupallistumisen trendi näkyy ammatillisten koulutuspalveluiden tuottamisessa. (Haastattelu 1.)

Kilpailuyhteiskuntamme markkinoitumisen ja globaalien talouden muutosvaikutusten myötä työ on muuttunut nopeatahtiseksi. Yrittäjäosaaminen ja siihen rakentuva ammatti-identiteetti voivat helpottaa uuden oppimista, uuden tiedon hyödyntämistä ja uudistuvien toimintakäytäntöjen omaksumista. (Fredriksson & Saarivirta 2015, 8 – 9.)

Työn tehostamisen vaatimukset niukan rahoituksen aikana vaikuttaa myös ammatti-identiteettiin. Olisi tärkeää omaksua oman työn ja asenteen reflektointia ja työn perustana olevien arvojen pohtimisen taito. (Fredriksson & Saarivirta 2015, 9.)

Taloudellisten resurssien vähenemisen myötä lukio ja ammatillinen toinen aste tulee tulevaisuudessa yhdistää niin, että ne ovat saman koulutuksenjärjestäjän alla. Tämä säästää kustannuksia ja helpottaa opintojen vaihtamisen sekä siirtymisen mahdollisuuksia. Rakenteelliset leikkaukset voivat johtaa tähän uudistukseen, mikä on hyvin toivottavaa: leikataan mieluummin rakenteesta kuin opettaja-opiskelijasuhteesta. (Haastattelu 2.)

”Huomaa kyllä, että kaikille ei löydy työssäoppimispaikkoja, johtunee taloudellisesta tilanteesta. Nuorten työpajoilla on aika paljon ammattiopiston nuoria, joille ei ole löytynyt työssäoppimispaikkaa. Työpaja ei ole oikeaa työssäoppimista nuorille”. (Haastattelu 3.)

5.4 Sosiaalisten toimintaympäristöjen muutoksia

Opettajan tehtävät ja roolit väistämättä muuttuvat oppimisympäristöjen muutosten myötä. On hyvä tunnistaa, että oppimista voi tapahtua missä vain. Siihen ei tarvita luokkahuonetta tai ulkoisesti ohjattua viitekehystä. Toisaalta opettajalla on suuri vastuu siitä, että oppimisen erilaistuvat toimintaympäristöt palvelevat tarkoitustaan. Opettajan tehtävänä on luoda oppimiselle ja kasvamiselle suotuisat olosuhteet. Opettajan luomat puitteet oppimiselle voivat edistää opiskelijoiden tasa-arvoisuutta. Opettajan on huomioitava, että oppilaat tulevat eri taustoista ja varustettuina erilaisilla oppimaan oppimisen taidoilla. Kaikilla opiskelijoilla ei myöskään ole tasavertaisia olosuhteita opiskeluun kouluympäristön ulkopuolella. Opettaja ei ole vain tiedon siirtäjä, vaan opiskelijan kasvun tukija, rohkaisija, motivoija sekä opiskelijan oppimaan oppimisen ohjaaja. (Kähkönen 2009, 29.)

”Työyhteisöt koostuvat aiempaa enemmän itsenäisesti toimivista asiantuntijoista ja itseohjautuvista tiimeistä. ...Oppiminen ei nykypäivänä ole enää pelkästään perinteisten formaalien kurssien käymistä, vaan yhä enemmän aiempien uskomusmallien, asenteiden ja käsitysten kriittistä reflektointia ja avoimuutta uusille lähestymistavoille...” (Fredriksson & Saarivirta 2015, 18.)

”Virallisesti oppilaitoksissa tuetaan nuoria, joilla on hankaluuksia oppimisen kanssa, mutta käytännössä nuoret kertovat, ettei oppilaitoksesta löytynyt ketään, joka olisi neuvonut. Nuori kertoo, että ei ymmärtänyt, mitä tunnilla puhuttiin ja kukaan ei tullut näyttämään kädestä pitäen. Pitäisi olla enemmän sellaisia yksilöllisiä latuja. Meille tulevilla nuorilla on enemmän näitä haasteita, esim. elämäntilanteeseen liittyviä, jotka sitten tarvitsisivat oppilaitoksessakin tukea”. (Haastattelu 3.)

Oppimisympäristöajattelulla pyritään monipuolistamaan opetusta ja ottamaan oppilaitosta ympäröivä yhteiskunta yhä enemmän mukaan opetuksen suunnitteluun. Oppimisympäristö nähdään suhteessa oppijan elinympäristöön ja koulu ymmärretään osana oppimisympäristöä. Oppilaitoksissa tulee osata hyödyntää muualla opittua, samoin kuin oppilaitoksissa opittuja asioita tulee osata hyödyntää myös muussa ympäristössä. (Rimpelä 2008, 149.)

Oppimisympäristöjä nähdään todella henkilökohtaisina ja omaan elinympäristöön liittyvinä. On keksittävä ratkaisuja sille, että oppimisprosesseissa ja ohjausprosessissa saataisiin meidän jokaisen henkilökohtaiset tilanteet ja oppimisympäristöt huomioiden optimaaliseen käyttöön. (Haastattelu 1.)

Oppimisympäristö-käsite laajentuu käsittämään kaikenlaisia oppimisen ympäristöjä ja mahdollisuuksia. Opetus- ja oppimisympäristöt jalkautuivat mm. työpaikoille tai erinäisiin projektikonteksteihin. (Hirvonen 2008, 65.)

Autenttiset työssä oppimisen mahdollisuudet ja informaalit oppimistilanteet muodostuvat merkittävimmiksi formaalin kouluopetuksen rinnalla. Erityisesti aikuisten opintojen suunnittelussa haasteina ovat yhtäältä aiemman osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ja

toisaalta opintojen suunnitteleminen aikuisopiskelijan omien tavoitteiden, kykyjen ja valmiuksien suuntaisesti. (Vaherva 2011, 8.)

Työelämälähtöisyys, josta on puhuttu jo pitkään, toteutuu varmasti toisen asteen ammatillisissa opinnoissa ja myös ammattikorkeakouluopinnoissa. Vuoteen 2025 mennessä työelämäläheisyydessä ja sen käytännöissä osana ammatillisia opintoja on päästy jo toimiviin ratkaisuihin. Opetuksen ja ohjauksen tulee siirtyä enemmän pois varsinaisista koulurakennuksista ja sen sijaan opiskelijan oppimista pitää tukea työelämässä. Jo tällä hetkellä kehitetään toimintamalleja, joissa opettajan ja opiskelijoiden väliset ohjausprosessit ja yhteydenpito voisivat toimia helpommin. Kommunikoinnin ja ohjauksen onnistuminen edellyttää niin opettajilta kuin opiskelijoilta digitaalisten valmiuksien ja osaamisen kehittämistä. Meidän on harjoiteltava verkkovuorovaikutuksen erilaisten kanavien hyödyntämistä. (Haastattelu 1.) Sosiaalisen vuorovaikutuksen käsitteet tulee muodostaa uudelleen digitalisaation myötä (Haastattelu 2).

”Nämä nuoret tarvitsisivat työvalmentajia niin kuin esim. vammaispuolella on. Työvalmentaja toimisi kentällä käytännön opastajana. Ehkä oppilaitosten uravalmentajat tai arkiohjaajat voisivat päästä jalkautumaan firmoihin. Monet nuoret ovat käytännössä oppijoita, eivätkä jaksa istua siellä koulunpenkillä. Nuoret ovat sanoneet, etteivät oikein työharjoittelussa kaan oppineet, kun eivät uskaltaneet keltään kysyä. Eräskin nuori kertoi, että jemmasi roskikseen pieleen menneet hommat siellä työpaikalla, eikä uskaltanut kenellekään kertoa siellä työpaikalla. Siitä tuli jo pieniön työturvallisuusriskikin.” (Haastattelu 3.)

Työelämäläheisyyttä ja osaamista halutaan vahvistaa tekemällä muutoksia ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnon perusteisiin. Keskeisimmät muutokset tulevat olemaan osaamisperusteisuuden vahvistuminen kaikissa tutkinnon osissa. Koulutuspolkuja tehdään joustavammaksi ja valinnaisuutta opiskelussa lisätään. Yrittäjyysosaamista arvostetaan ja sen painoarvoa halutaan nostaa ammatillisissa perustutkinnoissa. Tutkinto-opiskelijoiden osaamista pyritään monipuolistamaan ja valinnaisia opintokokonaisuuksia voidaan yhdistää tutkinnon osiksi esimerkiksi muista ammatillisista perustutkinnoista tai lukio-opetuksesta. Osaamisperusteisuuden vahvistuminen ammatillisessa perustutkinnossa näkyy käytännössä aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen sekä työelämässä hankitun osaamisen tunnustamisen kautta. Ammattiosaamisen laatua varmistete-

taan yhteistyössä työelämän aidoissa kontaktissa, autenttisissa oppimistilanteissa. Osaamisperustaisuuden toteutuminen ammatillisissa perustutkinnoissa edellyttää opiskelijoilta, ammatillisilta opettajilta, koulutuksen järjestäjiltä sekä työelämässä toimivilta yhteistyökumppaneilta toimintakulttuurin ja ajattelun muutosta. Merkityksellistä on keskittyä siihen osaamiseen, jota opiskelija tutkinnon suorittamisen jälkeen aidoissa työelämän tilanteissa tulee tarvitsemaan. (Opetushallitus 2015.)

Mikkosen, Vähähyypän ja Kankaanrannan (2012, 19) mukaan oppimisympäristöajattelussa korostuvat itse ohjattu opiskelu ja oppijan oma aktiivisuus. Opiskelu tapahtuu ainakin osittain simuloitussa tai aidossa tilanteessa ja opiskelijoilla on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa suoraan opittavan asian kanssa. Opetuksen suunnittelussa korostuu oppiainekeskeisyyden sijasta ongelmakeskeisyys. Opiskelu on ajallisesti pitkäkö ja kokonaisvaltainen prosessi jaksotettujen ja lyhytkestoisten oppituntien sijasta. Opiskelijan tukena on erilaisia asiantuntijoita, mentoreita ja tukihenkilöitä. Opettajan rooli on muuttunut tiedonjakajasta organisaattoriksi, tukihenkilöksi ja oppimisympäristön suunnittelijaksi.

Oppimisympäristöajattelussa oppiminen nähdään kokonaisvaltaisena prosessina, jonka eteenpäin viemiseksi opiskelija työskentelee yhteistyössä opettajan ja työelämän kanssa selvittäen aitoja (tai aitoja vastaavia) työelämässä esiintyviä tilanteita. Oppimisympäristöajattelu soveltuu hyvin erityisesti ammatillisiin opintoihin, sillä se tarjoaa kosketuspinnan työelämään, auttaa rakentamaan verkostoja ja lisää kollegiaalisuutta. Opettajalta oppimisympäristöajattelu vaatii hyviä sosiaalisia taitoja sekä verkostoja, yhteistyö- ja koordinoitaitaitoja. Opettajan tulee antaa tilaa opiskelijan omalle ajattelulle toimien oppimisen ohjaajana ja edistäjänä.

”Yksilöllisillä opintopoluilla mahdollistetaan erilaisten oppijoiden taipumusten ja lahjakkuuksien sekä erilaisten osaamisvaatimusten huomioiminen. ...Yksilölliset opintopolut perustuvat henkilökohtaistamiseen. Niiden perustana ovat ohjauspalveluiden toimivuus, osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä työpaikalla tapahtuva oppiminen.” (Elinikäisen oppimisen neuvosto 2010, 2.)

Yksilöllisiä opintopolkuja, polkuopintoja ja avoimia kurssitarjontoja suunniteltaessa on kuitenkin löydettävä tasapaino saatavilla olevan ja riittävän ohjauksen sekä opiskelijan oman itseohjautuvuuden välillä (Vaherva 2011, 9).

Opintojen joustava suunnittelu ja toteutus vaativat opetushenkilöstöltä ja muilta opiskelijoiden kanssa kiinteästi työtä tekeviltä monialaisilta toimijoilta vahvaa yhteistoiminnallista ja moniammatillista, jopa poikkisektoraalista osaamista ja keskusteluyhteyttä. Moniammatillisen verkosto-osaamisen ja -toiminnan edellytyksenä on tiedon siirtäminen, etenkin opiskelijan nivelvaiheissa. Koulutuksen siirtymävaiheiden tukiprosesseja olisi turvattava huolella ja eri oppilaitosten välistä yhteistyötä tehostettava. Puutteellinen tiedonsiirto vaikeuttaa yhteistyötä, varhaisen puuttumisen mahdollisuuksia, opiskelijan kokonaistilanteen ymmärtämistä ja siten myös sopivien, joustavien opintojen suunnittelua. (Eskelä-Haapanen 2014.)

Moniammatillinen ja – alainen yhteistyö on tulevaisuudessa ehdoton edellytys opiskelijoiden riittävään ohjaukseen ja tukemiseen. Tällä hetkellä opiskelijoiden kanssa tekemisissä olevat ammattihenkilöt (opettajat, kuraattorit, opinto-ohjaajat, terveydenhoitajat) ovat roolissaan enemmänkin itseään kuin opiskelijoita varten, eivätkä luovuta tarpeellista tietoa tarpeeksi toisilleen tai opiskelijalle huolimatta siitä, että erilaisia järjestelmiä asian helpottamiseksi on useissa koulutusorganisaatioissa luotu. Opiskelija- ja oppilashoitolaki on hyvä, mutta se luo kentälle valtavat järjestelmät, jotka eivät käytännössä toimi. Esimerkiksi kuntayhtymissä voi olla 8-10 kuntaa, ja jokaisen kanssa tehdään eriliset sopimukset. (Haastattelu 2.)

5.5 Kehittyvä teknologia ja verkostoissa toimiminen

Teknologia kehittyä huimaa vauhtia ja sen tuomien mahdollisuuksien myötä digitalisaatio etenee yritysten ja yhteiskunnan rakenteissa. Tieto- ja viestintäteknologia tulevat mullistamaan tulevaisuuden työelämän toimintaympäristöjä ja toimintamalleja. Näin tapahtuu työelämässä yleensä, mutta myös opetuslalla. Internet tulee olemaan lähes jokaisen saatavilla käden käänteessä. Internet leviää kaikkii maailman kolkkiin. Tiedon lähteille on helppo päästä. Myös tiedon käsittely ja tiedon siirtäminen tulevat helpottamaan tiedon digitalisoitumisen myötä. Tietoverkot laajentuvat ja tieto- ja viestintäteknologia tulee mahdollistamaan liikkuvan kommunikaation, mobiililaitteiden hyödyntämisen niin viihde- kuin opiskelu- ja koulutustarkoituksiin. Teknologiset sovellukset mah-

dollistavat reaaliaikaisen kommunikaation ja verkko-opiskelun ajasta ja paikasta riippumatta. (Järvinen, Vataja & Tuominen 2011, 16.)

Teknologia tuo melkeinpä rajattomat mahdollisuudet kommunikoida toisten kanssa. On tärkeää, että koulu ja opettajat toimivat suunnitelmallisesti ja pyrkivät työssään voimaannuttamaan oppilaita. Tällöin he edistävät oppilaiden valmiuksia ottaa vastuuta ja ohjata omaa elämäänsä. On tärkeää huomata, että arjen pienet tilanteet ovat osa elämän jatkuvuutta, eivätkä vain irrallisia osasia. (Niemi 2002, 137.)

Jokainen ammatillinen opettaja on itse vastuussa osaamisensa jatkuvasta kehittämisestä ja päivittämisestä. Vastuu uusien digitaalisten sovellusten käyttöön ottamisessa opetukseen on kuitenkin yhteinen intressi. Ammatillisille opettajille tehdään oppilaitosten yhteistyönä hankkeissa mm. opetusmateriaaleja, opettajien osaamista tuetaan, opiskelijoille voidaan tarjota opiskelijoille kursseja mm. tekijänoikeuksista opetuksessa ja sosiaalisen median hyödyntämistä opetuskäytössä. (Haastattelu 1.)

Oulussa esimerkiksi nuorisotakuussa olivat mukana opettajat ja monialaiset toimijat. QR-koodin taakse tehtiin case-tapauksia, ja iPadeilla sai ottaa QR-koodin sekä kirjata näitä tapauksia. Asia ja toimintatapa olivat uutta opettajille, mutta ei opiskelijoille. Teknisiä kokeiluja ja toimintaratkaisuja sekä erilaisten toimintaympäristöjen ja ohjelmien yhdistämistä, älykkäitä ratkaisuja, tarvitaan lisää. (Haastattelu 2.)

Yleensä QR -koodeilla halutaan välittää osoitelinkki mobiileihin päätelaitteisiin. QR -koodiin voidaan kirjoittaa esimerkiksi tuotteen sivun osoite. Käyttäjä voi lukea koodin älypuhelimensa viivakoodin lukijalla, joka puolestaan osaa avata koodiin kirjoitetun osoitteen suoraan www -selaimen. Loppukäyttäjän pääsy halutulle internet -sivulle ilman osoitteen kirjoittamista nopeutuu. QR -koodin hyödyntäminen nopeuttaa sivuille pääsyä huomattavasti verrattuna mobiililaitteilla kirjoittamiseen. QR-koodeja voidaan mainoskampanjoiden lisäksi käyttää verkko-ohjauksena. (TietoWeb Oy 2015.)

Erilaiset tietojärjestelmät ja muut älykkäät ratkaisut ovat varmasti kymmenen vuoden kuluttua menneet niin paljon eteenpäin, ettei sitä pysty edes kuvittelemaan. Haasteena on, miten opettajat pysyvät teknologian kehityksen perässä. Toisille oppiminen on helppoa, ja se tulee ikään kuin selkärangasta, toisille uuden omaksuminen teettää paljon työtä, eikä silti tahdo onnistua. (Haastattelu 2.)

Suljetut oppimisalustat ja ympäristöt eivät ole huonoja tai käyttökelvottomia, mutta ne ovat liian jäykkiä ja joustamattomia tulevaisuuden tiedonvälittämisen ja tiedon käsittelyn tarpeille. Oppilaitoksissa ollaan menossa siihen suuntaan, että avoimet oppimisympäristöt ovat paikkoja, joissa oppiminen ja tiedon vaihto tapahtuu. (Haastattelu 1.)

Kansainvälisessä oppilaitosyhteistyössä, jossa suunnitellaan ja tarjotaan opintokokonaisuuksia yli kansallisten rajojen esimerkiksi MOOC:ssa, on vielä paljon ratkaistavaa. On ratkaistava esimerkiksi osaamisperustaisen oppimisen tavoiteltavat osaamistason edellytyksen, määrät ja laajuudet sekä määriteltävä yhtenevät suoritusten opintopisteiden laajuudet. (Haastattelu 1.)

5.6 Ammatillisen opettajan vihreät ajatukset ja teot

Älykkäät toiminta- ja oppimisympäristöt mahdollistavat ammatillisissa opinnoissa ja myös ammatillisissa opettajaopinnoissa sujuvan ja tehokkaan reaaliaikaisen verkossa toimimisen ja verkkomateriaalien käyttämisen opetustarkoituksessa. Digitaaliset oppimisalustojen ja -ympäristöjen käyttö säästävät opetusmateriaalien turhaa paperille tulostamista ja ovat siten vihreitä valintoja koko ekosysteemille.

Ekologisuuteen liittyvät tulevaisuudessa läheisesti toiminnan taloudellisuus, kiertotalous ja uusiutuvien energialähteiden käyttö. On ilahduttavaa, että tämän päivän nuorista monet ovat ottaneet kiertotalouden omakseen. Todennäköisesti nämä ekologisuuteen liittyvät mahdollisuudet vaikuttavat osaltaan myös tulevaisuuden opettajuuteen. Kymmenen vuoden päästä jätteistä saadaan tehtyä todennäköisesti energiaa, ja tätä voidaan hyödyntää koulutuksessa ja opiskelussa tehokkaasti. (Haastattelu 2.)

6 TULEVAISUUDEN AMMATILLISEN OPETTAJAN OSAAMISEN JA TIEDON PERUSTEET

Yksittäisen työntekijän rooli ja ammatillisen osaamisen kehittäminen ovat lähtökohtia yksilölliselle persoonalliselle ammattiin kasvamiselle. On tärkeää ennakoida tulevaisuutta ja pohtia millaisia valmiuksia tulevaisuuden koulutus kykenee antamaan tulevaisuuden yhteiskuntamme rakentamiseksi. On hyvä kysyä: millaisia valmiuksia ja osaamista tarvitaan, jotta täysivaltainen yhteiskunnallinen toimijuus voi toteutua persoonallisesti ja omakohtaisesti. Millaista ohjausta ja tukea yksilöt tarvitsevat oman ammatti-identiteetin rakentumisessa suhteessa itseensä ja suhteessa yhteisöön. Ammatti-identiteetti ja ammatin käsite rakentuu vuorovaikutteisudessa yksilön ja yhteisön välillä. Ammatti-identiteetti sekä ammatillisuus ovat dynaamisia ja muuttuvia käsitteitä, jotka peilaavat toinen toistaan. (Tuominen & Wihersaari 2015, 89-90).

”Opettajan työssä tulevaisuusperspektiivi on välttämätön, sillä se, miten tulevaisuus hahmotetaan opettajan työssä, vaikuttaa hyvin paljon käsillä olevan hetken valintoihin.” (Patrikainen 2009b, 20).

Ammatillinen osaaminen perustuu dynaamisuuteen. Opettajilta edellytetään yhä tiiviimmin yhteiskunnallisten muutosten ja työelämän muutosten seuraamista ja oman osaamisen kehittämistä tulevaisuuden odotettujen muutosten suuntaisesti. Opettajakeskeisyys väistyy työelämälähtöisyyden tieltä. Ammatillisen opettajan tehtävänä on paitsi opettaa ja kouluttaa uutta sukupolvea, niin myös ennakoida oman koulutusalan muutoksia yhdessä työelämän tiiviissä kumppanuussuhteessa, yritysmaailman tarpeet huomioiden. Ammatillisen opettajan osaamisprofiiliin sisältyy tulevaisuudessa vahvasti verkostotoimijuus ja yhdessä oppimisen toimintakulttuuri. Ammatillisen opettajan on tarpeen lisätä omia työelämävalmiuksia, jotta pysyy oman koulutusalan kehityksen vauhdissa mukana. (Paaso 2015, 58.)

Ammatillisen opettajan professio tulee muuttumaan. Tulevaisuuden ammatillisen opettajan osaamisessa tulee korostumaan vuorovaikutteisuuteen ja yhteisölliseen toimintakulttuuriin pyrkiminen sekä verkostotoimijuuden rooli. Opettajan edellytetään pitävällä pedagogista ammattitaitoa ja kehittävän itseään elinikäisen oppimisen periaatteita noudattaen. Opettajan ennakoitua olevan vastuullinen asiantuntija ja ammattialansa kehittäjä. Opettaja kohtaa ensisijaisesti työssään opiskelijat, tukee heitä ja kuuntelee

heidän yksilöllisten opintopolkujen ja oman näköisten oppimisprosessien eri vaiheissa. Myös opettajan työyhteisöllisen osaajan rooli tulee voimistumaan. (Paaso 2015, 58.) Tulevaisuutta kohti mennään avoimesti, ja toimintaan vaikuttavia muutossuuntia pyritään ennakoimaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta muutoksiin varautuminen olisi hallittua (Paaso 2015, 56).

”Opiskelija tarvitsee tutkivaa, kuulevaa, kannustavaa, kriittistä, yhteiskunnasta tietoista ohjaajaa, kanssakehittäjää ja toimijaa” (Kolkka 2015).

Ammatillinen opettajankoulutus ohjaa opettajaopiskelijaa ottamaan tulevaisuuden työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Tampereen ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmassa 2014 kiinnitetään huomiota siihen, että tulevat oman koulutusalan opettajat saavat opintojensa aikana valmiuksia opettaa, ohjata, arvioida ja kohdata erilaisia opiskelijoita. Opettajankoulutuksessa pyritään antamaan valmiuksia kehittää opetusalaan innovatiivisesti ja ilmiölähtöisesti kumppanuudessa työelämän toimijoiden kanssa. Opettajankoulutus, joka ei tue opiskelijoita kohtaamaan tulevaisuutta tai ajattelemaan kriittisesti, yhteiskuntatietoisesti ja muutokseen valmistautuneena, ei tue opiskelijoita astumaan omalle paikalleen huomisen maailmassa.

Ammatillisessa opettajankoulutuksessa tavoitteena on opettajaopiskelijan ammatillinen ja persoonallinen kasvu. Keskeistä on prosessi, jonka aikana opiskelija kasvaa aidoksi omaksi itsekseen. Hänen on tunnettava itsensä, omat rajansa ja mahdollisuutensa kantaaakseen vastuun omista valinnoistaan ja päätöksistään sekä ymmärtääkseen toisia haasteellisissakin monialaisissa ja moniammatillisissa tilanteissa. Tärkeintä on että opiskelija oppii ajattelemaan, toimimaan ja luomaan uutta, jolloin hänellä on kykyä ja uskallusta elää muuttuvassa yhteiskunnassa. Persoonallinen joustavuus auttaa kyseenalaistamaan omia käsityksiä ja oppimaan uusia työn tekemisen muotoja. (Malmivirta 2015, 26 - 27.)

7 AMMATILLINEN OPETTAJA 2025 - VISIO

Tämän kehittämistyön ytimessä on tulevaisuutta hahmottelevan vision tuottaminen ammatillisen opettajan työhön vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä. Visiossa (taulukko 2.) on yhdistetty asiantuntijatieta haastatteluaineistomme analysoiduista vastauksista ja tutkimustieto, joka on syntynyt kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuotteena. Näiden kahden yhdistetyn materiaalin perusteella olemme hahmotelleet tulevaisuuden visiota, joka ylettyy vuoteen 2025.

Taulukko 2. Visio ammatillisen opettajan työhön vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä

VISIO AMMATILLISEN OPETTAJAN TYÖHÖN VAIKUTTAVISTA YHTEISKUNNALLISISTA TEKIJÖISTÄ VUONNA 2025

A Ammatillisen opettajan tärkeintä pääomaa on oma persoonallisuus ja omaksuttu arvomaailma eettisesti vahvan toimijuuden lähtökohtana. Ammatillisen opettajan työssä korostuvat oman koulutusalan kehittäminen, yhteiskuntatietoisuus, vaikuttaminen ja asiantuntijuuteen kasvun prosessit. Arvomaailma kovenee, vaikka samanaikaisesti arvostetaan yksilön valinnan vapautta ja koulutuksellista tasa-arvoa, luottamusta sekä dialogisuutta. Ammatilliselta opettajalta odotetaan myös kuntouttavaa osaamista ja taitoa tukea heikoimpia opiskelijoita. Osaamisperustaisuus, työelämälähtöisyys ja yhteistyö, kansainvälisyys, yrittäjyys sekä verkostoissa ja tiimeissä toimiminen ovat arvostettuja osaamisen kehittämisen elementtejä. Opiskelijoiden osallisuus on toteutunut ja he saavat opettajilta riittävästi ohjausta sekä tukea. Yksilölliset opintopolut ovat tätä päivää. Ammattikasvatus ei enää ole yleisen kasvatustieteen varjossa, vaan päättäjät ovat ymmärtäneet sen merkityksen ja arvon nuorten koulutuksissa sekä työllistymisessä.

P Koulutuspolitiikan pehmeitä arvoja pyritään vaalimaan, mutta taloustilanne vaatii kovien yritysmaailmasta tuttuja tulosta tuottavien arvojen ja toimintamallien siirtämistä ammatilliseen koulutusmaailmaan ja koulutuspolitiikkaan. Laissa ohjeistetaan ja säädetään mm. tekijänoikeuksista ja niiden kunnioittamisesta, kun opiskelutarkoitukseen käytetään tulevaisuudessa yhä enemmän verkkomateriaaleja ja tuotoksia, jotka ovat saatavilla ns. avoimissa oppimisympäristöissä. Lainsäädäntö tukee ja vaatii enemmän opettajien ja muun henkilökunnan välistä yhteistyötä sekä verkostoitumista opiskelijoiden hyvinvoinnin ja joustavan tiedon siirron takaamiseksi.

E Julkinen rahoitus niukkenee. Oppilaitoksia osakeyhtiöitetään ja toiminta ammatillisten koulutuspalveluiden tuottamisessa menee kohti yritysmaailman kilpaillevaa toimintakulttuuria. Tuotantorakenteita uudistetaan ja yrittäjäosaaminen on arvokasta, kun toisin tekemisen toimintamalleja rakennetaan tulevaisuutta varten. Ammatillisilla oppilaitoksilla on kova tulosvastuu, vaikka tulosten aikaansaamiseksi käytössä on vain niukat resurssit.

Tällä on ollut hyviäkin seurauksia: lukio ja ammatillinen toinen aste ovat yhdistyneet niin, että ne ovat saman koulutuksen järjestäjän alaisuudessa, jolloin opintojen yhdisteleminen ja vaihtaminen onnistuvat luontevasti.

S Oppimis- ja toimintaympäristöt ovat monimuotoistuneet. Opiskelu tai opettaminen ei rajaudu luokkahuoneisiin. Opiskelu, oppimisen ohjaaminen ja arviointi tapahtuu ajasta ja paikasta riippumatta. Tulevaisuuden sosiaaliset toimintaympäristöt ammatillisessa peruskoulutuksessa pohjautuvat tiiviisiin työelämän konteksteihin ja autenttisiin tai simuloituihin oppimisympäristöihin. Opiskelijat ovat aktiivisia toimijoita ja ohjaavat oppimistaan henkilökohtaisten tavoitteiden suuntaisesti monialaisesti ja verkostoituen. Sosiaalisissa muutostekijöissä korostuu vuorovaikutteisuus. Opiskelija saa tarvitsemansa tuen opiskeluun ja työharjoitteluun esim. omalta työvalmentajaltaan.

T Ammatillinen opettaja tarvitsee toimintavalmiuksia ohjata opiskelijoita teknistyvän ja digitalisoituvan maailman pyörteissä. Verkko-opetus tarkoittaa mm. monimuoto-opetusta, verkon hyödyntämistä lähiopetusta sekä opiskelijoiden itsenäistä opiskelua verkossa. Virtuaalisia oppimisympäristöjä, oppimisalustoja ja verkkotyökaluja kehitetään jatkuvasti. E-aineistoja käytetään oppimisen tukemiseksi. Verkossa tapahtuva opetus, ohjaus ja oppiminen tulevat muotoutumaan oppija- ja ilmiölähtöisiksi. Tulevaisuudessa ammatillinen opettaja osaa käyttää hyödykseen monenlaisia sosiaalisen median ja viestinnän kanavia ja ottaa huomioon tekijän oikeudet. Opettajat saavat riittävästi koulutusta, jotta voivat vastata teknologian jatkuvan kehityksen haasteisiin. Avoimet oppimisympäristöt ovat tulevaisuutta.

E Oppilaitoksissa löytyy rohkeutta ja taitoa uudistaa toimintatapoja. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat tehneet läpimurron eri koulutusalojen ammatillisissa koulutuksissa. Yhteiskuntana ja ammatillisina opettajina olemme eettisesti valvutuneita, ekotietoisia ja kannatamme kestäviä valintoja. Tuemme kestävien valintojen huomioimista poliittisessa ja koulutuspoliittisessa päätöksenteossa osaamisen kehittämisessä ja digitaalisten älykkäiden oppimisympäristöjen käyt-

töönottoa opetuksessa. Ammatillinen opettajankoulutus kouluttaa tulevaisuuden tekijöitä, joilla on laaja tietopohja, vahva eettinen kansalaisvaikuttajan ja kasvattajan ammatti-identiteetti sekä vastuuntuntoa tehdä ratkaisuja tulevaisuuden ammatillisina opettajina kriittisin silmin. Uusiutuvan energian käyttömahdollisuudet on pitkälle hyödynnetty ja esimerkiksi jätteistä saadaan entistä tehokkaammin tuotettua energiaa. Uusiutuvia energialähteitä hyödynnetään myös koulutuksessa ja opiskelussa.

Opettajakoulutuksen yksilöllistäminen entistä pidemmälle on ainoa keino, jolla saavutetaan parempia tuloksia opettajaksi kasvamisen tiellä. Pedagoginen pätevyys ei yksinään riitä eikä takaa mitään. Esimerkkinä Oulussa opettajaopiskelijoilta määritetään henkilökohtaisesti opiskelijoiden osaaminen ja sitä kehitetään opiskelujen aikana. Opiskelijat jatkavat työelämässä omaa osaamisen kehittämistään opintojen aikana tehdyn suunnitelman mukaisesti. (Haastattelu 2.)

Kehitystyömme tuloksia voidaan tarkastella myös TAMK ammatillisen opettajankoulutuksen osaamistavoitteiden kautta. Näin voidaan kehittää toimintaa, jotta opettajaopiskelijat kehittyisivät oman koulutusalan ammatillisen opettajuuden ydinosamisalueilla ja saavuttaisivat niin henkilökohtaisia tavoitteita kuin opetussuunnitelmassa mainittuja tavoitteita joko soveltavan tai integroituneen osaamisen tasolla? Näitä asioita on koottu taulukkoon 2.

Taulukko 3. Ammatillisen opettajan osaamisalueet ja ammatillisen opettajaopiskelijan mahdollisuudet ydinosamisalueissa kehittymiseen pedagogisten opintojen aikana.

AMMATILLISEN OPETTAJAN OSAAMISALUEET VUONNA 2015 JA KEHITTÄMISIDEOITA, MITEN AMMATILISESSA OPETTAJANKOULUTUKSESSA VASTATAAN TUTKIMUKSESSA ESITTETTYIHIN TULEVAISUUDEN HAASTEISIIN

Arviointiosaaminen

Tavoitteena on, että opettajaopiskelija voi opintojensa aikana oppia rakentamaan omaa ammatti-identiteettiään ja omaa osaamistaan muuttuvien työelämän ehtojen mukaisesti. Opettajaopiskelijan tulee oppia problematisoimaan tulevaisuuden työelämässä tapahtuvia yhteiskunnallisia muutostekijöitä ja päästä aktiivisesti mukaan kehittämään ammatillisen opettajan työtä. Opettajaopiskelija kehittyy jäsentämään erilaisia oppimisympäristöjä

ja problematisoimaan sekä edistämään niiden funktiota oppimisen edistämisessä.

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa se, että ammatillisen opettajan työn seuraaminen erilaisten mediakanavien välityksellä on fokusoidumpaa ja arviointiosaamisen kehittämiseen tähtäävää toimintaa. Arviointia tulee kohdistaa omaan toimintansa kehittyvänä oman alansa ammattilaisena. Opettajaopiskelija voi opintojensa aikana perehtyä johonkin arviointimenetelmään ja soveltaa sen käyttöä esimerkiksi omassa opetus- ja ohjausharjoittelussaan. Opetus- ja ohjausharjoittelun ohjaavan opettajan rooli voi tämän tavoitteen suhteen olla korostuneempi. Opettajaopiskelijan on hyvä saada ohjauskeskusteluun ja oppimisensa reflektointiin ohjaavan opettajan tukea myös verkostoharjoittelun aikana. Opetussuunnitelmaan vaadittuihin perehtymisteemoihin voi lisätä ”oppimisen arviointimenetelmät”. Opettajaopiskelijan osaamisen arviointi on tärkeää, jotta hän voi kehittää heikompia alueitaan ensin opiskelun ja myöhemmin työelämänsä aikana.

Kumppanuus- osaaminen

Kumppanuusosaamista voi harjoittaa opintojen alkaessa luontevasti omassa pienryhmässään, jolta opiskelija voi saada monipuolista tukea varsinkin opintojen kriittisessä alkuvaiheessa. Tämä ryhmäytymisen kautta tuleva tuki voi parhaassa tapauksessa estää opintojen keskeyttämisen tai viivästymisen. Tavoitteena on, että opettajaopiskelija voisi opintojensa aikana toimia aktiivisesti joissakin oppilaitosyhteistyön verkostoissa ja päästä kehittämään toimintamenetelmiä oman koulutusalan tarkoituksenmukaisissa verkostoissa sekä laajentaa henkilökohtaisia verkostojaan.

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa se, että ennen verkostoharjoittelun alkua opettajaopiskelija pohtii tulevaisuuttaan ammatillisena opettajana ja etsii oman alansa mukaisia mielekkäitä verkostoyhteistyökumppanuuksia tietoisesti ja tavoitteellisesti ja sitten toteuttaa verkostoharjoittelussaan jonkin pidempi-

Ohjaamis- osaaminen

jaksoisen harjoitteluosuuden työelämäläheisesti, uutta oppien ja omaa osaamistaan kehittämällä. Jos kontaktit työelämän verkostoyhteiskumppanuuksiin ovat pidempiaikaisia, opettajaopiskelijalle ehtii muodostua henkilökohtaisia suhteita oppilaitoksen verkostotoimijoihin ja hänellä voi olla tilaisuus osallistua aitoihin neuvottelu- ja verkostokokoustilanteisiin. Ammatillisen opettajankoulutuksen roolina tulee olla välittäjän rooli, jotta opiskelijat huomaavat mahdollisuutensa päästä mukaan esim. ammatillisen koulutuksen tutkimuspäiville tai muihin oppilaitoksen ulkopuolisiin luentotilaisuuksiin, täydennyskoulutuksiin tai Educa -messuille jopa näytteilleasettajaksi yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Tavoitteena on, että opettajaopiskelija pääsee opintojensa aikana kehittämään esimerkiksi opiskelun tukiprosesseja, opetusta ja ohjausta yhteistyössä jonkin oppilaitoksen toimijoiden kanssa ja voi tukea opiskelijoita ottamaan aktiivisesti vastuuta omasta oppimisestaan ja ammatillisesta kasvustaan.

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa se, että opettajaopiskelijalla on jokin sovittu kontakti yhteen oman koulutusalan ammattilaiseen oppilaitokseen tai harjoituskouluun. Opettajaopiskelijalle voidaan mahdollistaa tämän yhden oppilaitoskontaktin puitteissa koko pedagogisten opintojen ajan kestävä kehittäjäkumppanirooli. Hänelle voi valitussa oppilaitoksessa olla tilaisuus osallistua opiskelijoiden ohjausprosesseihin ja harjaantua itse ohjausosaamisessa esimerkiksi ns. ”kummiopiskelijan” ohjausprosessiin osallistumalla opintojen eri vaiheissa. Jos opettajaopiskelija on saanut riittävästi ohjausta ja tukea opintojensa aikana, on hänen helpompi kehittää ja välittää ohjausosaamistaan omille opiskelijoilleen opettajana toimiessaan.

Kulttuuri- osaaminen

Tavoitteena on, että opettajaopiskelija voi opintojensa aikana toimia moninaisuutta ja erilaisia kulttuureja edustavien opiskelijoiden kanssa yhteisöllisesti ja tuoda monikulttuurisia vaikutteita ja osaamista omaan toimintansa kautta oppilaitosyhteisöihin.

Hyvinvointi- osaaminen

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa se, että opettaja-opintojen aikana kulttuurien välistä vaihtoa edesautettaisiin. Opettajaopiskelijat voivat päästä esimerkiksi mentoroimaan kansainvälisiä vaihto-opiskelijoita omalla koulutusallallaan, osana opetus- ja ohjausharjoitteluaan tai osana verkostoharjoitteluaan. Ammatillisessa opettajankoulutuksessa voidaan opintopisteyttä valinnaisiin kursseihin mm. opiskelijan ja oppilaitoksen vaihto-opiskelijan väliset toiminnot ja suunnitelmallisesti toteutetut arkikeskustelutilaisuudet, joissa opiskelijat toinen toistaan tukien perehtyvät toistensa kieleen, kulttuuriin ja ammatillisen opettajuuden kansallisiin eroavuuksiin. Monikulttuuriset oppimisympäristöt yleistyvät koko ajan oppilaitoksissamme, ja erilaisuuden hyväksyminen on luontevampaa. Erilaiset kulttuurit tulee ottaa koulutuksessa huomioon kuitenkin niin, että suomalaisuus säilyy ja näyttäytyy rikkautena muualta tulleille. Maahanmuuttajien työelämään ja yhteiskuntaan sopeutuminen helpottuvat heidän ymmärtäessään suomalaista kulttuuria ja toimintatapaa. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan opettajaopiskelijoiden panosta ja näkemyksiä.

Tavoitteena on, että opettajaopiskelija voi opintojensa aikana saada tilaisuuksia osallistua yhteisölliseen kehittämiseen ja luoda yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa hyvinvointia ja oppimista edistäviä toimintatapoja sekä rakentaa yhteisöllistä oppilaitoskulttuuria.

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa palautejärjestelmän uudistaminen ammatillisessa opettajankoulutuksessa sekä yhteisiin ammatillisen opettajakorkeakoulun hyvinvointikäytäntöjä pohtivien kokoonpanojen opiskelijajäseneksi mukaan lukeutumisen mahdollisuus pedagogisten opintojen aikana. Opiskelijan kehittämisideoille tulee järjestää kuulemisfoorumeita ja ne tulee käsitellä oppilaitoksen johtoryhmässä.

Eettinen osaaminen

Hyvinvointia edistävien käytäntöjen esiin tuomista ammatillisen opettajankoulutuksen aikana voisi helpottaa avoimet kehittämissyöpajat, joissa mukana on myös oppilaitoksen johto.

Eettinen osaaminen on opettajaopintojen aikana sellainen osa-alue, jota opettajaopiskelijan tulee tietoisesti ja tavoitteellisesti kuljettaa mukanaan opintojensa aikana kaikissa pedagogisten opintojensa risteyskohdissa ja ratkaisuisissaan.

Näihin tavoitteisiin pääsemistä voi helpottaa se, että opettajaopiskelija pitää oppimispäiväkirjaa tai kirjaa opettajuuden käsikirjaansa rakentaessaan eettistä osaamista vaativien tilanteiden reflektointia. Opettajaopiskelija voi myös omaa käyttötietoaan jäsentäessään kirjoittaa oman näkemyksensä oman kehittyvän ammatillisen opettajuutensa näkökulmista, millaisiin arvoihin on itse sitoutunut. Nämä pohdinnat voitaisiin edellyttää liitettäväksi osaksi opettajuuden käsikirjaa.

8 POHDINTA

8.1 Tutkimusprosessin tarkastelu

Tämän ammatillisen opettajakoulutuksen kehittämistyön prosessi lähti liikkeelle syksyllä 2014. Saimme oppilaitokseltamme luvan aloittaa kehittämistyö, aiotun suunnitelman mukaisesti joulukuussa 2015. Olimme tekemässä kolmeen asiantuntijahaastatteluun perustuvaa laadullista kehittämistyötä. Tämän kehittämistyön ideoinnissa ja suunnittelussa on ollut alusta alkaen mukana Tuula Koivisto, Sini Koivunen, Veera Korpela, Tiina Korvenranta, Immo Kortelainen ja Risto Pakarinen.

Kehittämistyömme taustalla ei ole vaikuttamassa mikään hankkeistettu projekti tavoitteinen. Emme ole myöskään olleet sidoksissa mihinkään ulkopuoliseen rahoittajaan, vaan työmme on itse innovoitu, suunniteltu, rahoitettu ja ryhdytty tutkimusluvan saatamme yhdessä toteuttamaan.

Kehittämistyömme onnistumisen yksi keskeinen kulmakivi oli pohtia, ketkä olisivat työmme kannalta tarkoituksenmukaisimmat ja osaavimmat saatavilla olevat asiantuntijat. Pohdimme huolella varsin ansioituneita asiantuntijoita, jotka pysyimme mukaan kehittämistyömme informanteiksi. Olemme olleet onnekkaita, että olemme saaneet niin positiivisen ja innostuneen vastaanoton. Kaikki pyytämämme asiantuntijat ovat suostuneet teemahaastatteluun eli tulevaisuusmuisteluun. Olemme luvanneet heille anonymiteetin, jotta he voisivat vapautuneesti ja rohkeasti ennakoida tulevaisuuden muutostulkunja sekä hahmotella niitä tekijöitä, jotka ovat myötävaikuttaneet arvioidun tulevaisuuden mahdolliseen toteutumiseen. Kehittämistyömme asiantuntijat ovat lähteneet mielellään tutkimaan ja ennakoimaan tulevaisuutta kehittämistyöllemme asetutun tehtävän mukaisesti. Haastattelut toteutettiin kevään 2015 aikana, ja haastatteluaineisto analysoitiin kesän 2015 aikana. Haastatteluaineiston analysoinnin helpottamiseksi ja laadun varmistamiseksi työskentelimme pareittain, edellä mainitun pienryhmän kanssa.

Uskomme, että tämä työ on merkityksellinen paitsi meille itsellemme, mutta ennen kaikkea jokaiselle opetuslalla työskentelevälle ammatilliselle opettajalle, työelämän yhteistyötahoille ja monialaisille, laajoille koulutuksen kehittämisen yhteistyöverkos-

toille valtakunnallisesti. Näiden asioiden perustella tämän työn tekeminen on ollut mielekästä ja tarkoituksenmukaista.

8.2 Tuloksien tarkastelu ja johtopäätöksiä

Kirjallisuuskatsauksemme kirjallisen aineiston perustella voidaan vetää johtopäätöksiä, mm. siitä, että nopeatahtinen yhteiskunnallinen muutostila tuo muutoksia työelämään kaikilla aloilla ja kaikkialla maailmassa. Työelämä ja samalla myös oppilaitoskulttuurit kansainvälistyvät, teknologian kehittyminen tuo uusia työn tekemisen tapoja ja epävarmuutta on siitä, millaisia töitä ihmiset tekevät muutaman vuosikymmenen kuluttua.

Työelämässä tutkintonimikettä merkityksellisempää tulevaisuudessa on osaaminen, mikä tuo omanlaisensa haasteet oppilaitosympäristöihin. On yhteisesti pohdittava, minkälaista osaamista voidaan oppia oppilaitoskontekstissa ja missä määrin tulevaisuuden ammatillinen osaaminen vaatii erilaisia, myös autenttisia oppimisen toimintaympäristöjä ja uutta kosketusta oppimisen tapoihin. Selvää on, että osaamisen hankkimiseen ammatillisessa koulutuksessa tulee painopiste tulevaisuudessa yhä enemmän olla työelämässä. Tarvitaan uudenlaista yhteistyötä ja yhteistyöosaamista oppilaitosten ja työelämän yhteensovittamiseksi entistä paremmin, jotta opiskelijoiden osaamisen kehittymiselle on parhaat mahdolliset edellytykset. Jokaisen yksittäisen ammatillisen opettajan yhteistyöosaamisen merkitys korostuu.

Yhteistoiminallisuus ja työelämälähtöisyys ovat arvoja, jotka korostuvat uudistuvan opettajuuden ja yhteiskunnallisen toimijuuden myötä. Opiskelijoilla murroksessa ovat oppimisen tavat. Teknologia tuo mukanaan erilaisia älykkäitä oppimisympäristöjä ja mahdollisuuksia yhteisölliseen, mutta myös kansainväliseen oppimiseen, mikä tuo haasteensa ammattikoulutuksen edelleen kehittämislle.

Tulevaisuuden työelämän parantaminen ei ole vain yhden ihmisen tai työyhteisön asia. Siihen tarvitaan monialaista osaamista ja useiden toimijoiden pitkäjänteistä yhteistyötä. Keskeisiksi tekijöiksi työelämän ja työolojen parantamiseen tähtäävissä toimenpiteissä ovat ennakointi, työkyvyn ylläpitäminen, työhyvinvointiin panostaminen, osaamisen johtaminen sekä moninaisuuden yksilöllinen huomioiminen työelämään osallisuudessa.

Autenttisen oppimisympäristön luomisessa ja työelämäläheisten toimintamallien rakentamisessa pyritään rakentamaan kokonaisuus niin, että se tukeutuu mahdollisimman hyvin tosielämän tilanteisiin. Tehtäväkokonaisuuksien sisällön peilaaminen käytäntöön auttaa oppijaa hahmottamaan kokonaisuuksia. Etenkin ammatillisessa koulutuksessa asiantuntijuuden ja oppimistilanteen välisen yhteyden ymmärtämisen merkitys on oleellinen. Laajojen näkökulmien esille tuominen mahdollistaa ja edistää yksilön sekä ryhmän yhteistä pohdintaa.

Julkinen rahoitus tulee niukkenemaan, ja tästä johtuen yritysmaailmaa leimaava kilpaileva toimintakulttuuri tulee leviämään myös ammatillisten koulutuspalveluiden tuottamiseen. Ammatillisten oppilaitosten kova tulosvastuu tuntuu jopa kohtuuttomalta ottaen huomioon käytössä olevat niukat resurssit. Eri kouluasteiden yhdistyminen saman koulutuksenjärjestäjän alle on toivottavaa, ja se voi parhaassa tapauksessa tuottaa toivottuja säästöjä sekä helpottaa opiskelijoiden yksilöllisiä opintopolkua tulevaisuudessa.

Toisen asteen koulutuksen säästöt kurittavat ammatillista koulutusta, sillä hallitusohjelman mukaan toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta leikataan 190 miljoonaa euroa vuonna 2017. Aloituspaiikat vähenevät ja jo tutkinnon suorittaneiden opiskeluun tulee todennäköisesti rajoitteita. Henkilöstöä ja tiloja tullaan luultavasti myös vähentämään entistä enemmän. Säästöt vaikuttavat eniten pieniin koulutuksen järjestäjiin, joiden jatkaminen on talousvaikeuksien myötä vaarassa. Syksyllä 2015 aloittaa 48 000 ihmistä ammatillisessa peruskoulutuksessa. Kouluissa annetaan yhä vähemmän opetusta sen siirtyessä työpaikoille. Tarvitaan uusia työpaikkoja, jotka ottavat opiskelijoita harjoitteluun ja myöhemmin tarjoavat heille työpaikan opintojen päättyessä. (Kivinen 2015.)

Tulevaisuudessa ammatillisen koulutuksen sosiaaliset toimintaympäristötekijät painottuvat tiiviisiin työelämän konteksteihin ja autenttisiin tai simuloituihin oppimisympäristöihin. Tämä edellyttää ammatillisilta opettajilta erityisesti verkostoitumiskykyä, jotta työelämän todelliset kumppanuudet löytyvät. Eri alojen koulutuksissa on eroja työelämäkumppanuuksien solmimisen suhteen. Sosiaali- ja terveystieteillä perinteet ovat voimakkaat ja muutos hidasta. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystieteiden ammatillisen opettajan tulee erityisesti panostaa verkostoitumiseen ja työelämäkumppanuuksien solmimiseen. Niukkenevat taloudelliset resurssit julkisissa sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa uhkaavat alalla työskentelevien voimavaroja, jolloin kentältä katsottuna verkostoitumisen voidaan nähdä vievän resursseja. Toisaalta verkostoituminen lisää voimavaroja myös

kentällä työskenteleville, kun he saavat kumppanikseen ammatillisen oppilaitoksen opettajia.

Apeste-visio muokkaa kuvaa opiskelijoista aktiivisina toimijoina, jotka ohjaavat oppimistaan henkilökohtaisten tavoitteiden suuntaan monialaisesti ja verkostoituen. Tämä vaatii opiskelijalta paljon. Useat opiskelijat saattavat tarvita tähän erityistä tukea, kun toisaalta tiedetään, että nuorten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet. Tuhannet nuoret aikuiset hakevat Kansaneläkelaitokselta työkyvyttömyyseläkettä vuosittain ja määrä on lisääntymään päin. Alle 30-vuotiaita jää työkyvyttömyyseläkkeelle 7-8 päivässä, kun joitakin vuosia sitten määrä oli viisi nuorta. (Raitio 2014.) Ammatillisella opettajalla tulee olla taitoa tunnistaa erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita sekä käytössään riittävästi rakenteita, joiden avulla tuki järjestyy.

Tulevaisuuden huolena on se, että heikompi opiskelija-aines putoaa pois ammatillisesta peruskoulutuksestakin. Tätä suuntausta olisi kaikin tavoin vältettävä, jotta ammatillinen koulutus lisäisi yhteiskunnan eheyttä, eikä lisäisi polarisaatiota. Kovien arvojen, kuten esim. tehokkuuden lisäksi, olisi tietoisesti pohdittava ammatillisen koulutuksen pehmeitä arvoja ja sitä, miten nuoret opiskelijat oppisivat ennen kaikkea tuntemaan itseään ja omia kykyjään ja sitä kautta löytäisivät oman ammatillisen polkunsä. Tulevaisuudessa ammatillinen opettaja tarvitsee osaamista myös erityisopetuksesta ja kuntoutumisesta, jotta erilaisten opiskelijoiden haasteisiin pystytään vastaamaan.

Huomenta Suomen aamulähetyksessä 3.8.2015 todettiin, että Suomessa vallalla olevista, vanhanaikaisista opettaja- ja oppiainekeskeisistä menetelmistä olisi aika luopua. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että joitain oppiaineita tulee poistaa, ja opetusta suunnata enemmän opiskelijoita innostavaan, ideoivaan ja kokonaisuuksiin keskittyvään suuntaan. Haastateltavat olivat huolissaan myös siitä, että monet peruskoulusta valmistuvat eivät usko omaan mahdollisuuksiinsa ja kykyihinsä. Opetusta tulisikin kehittää niin, että jo peruskoulussa opiskelijoita autettaisiin eteenpäin löytämään kiinnostuksen aiheitaan, ja heihin valettaisiin ”osaamisen tunnetta”, uskoa tulevaisuuteen. Oppiminen ei ole vain lineaarinen tapahtuma, vaan liikettä tapahtuu myös ei-odotettuihin suuntiin, mikä tekee oppimisesta ja elämästä yleensä kiinnostavaa. Opettajat ovat näihin muutoksiin valmiita, ja osaamista löytyy, mikäli järjestelmä toimii ja löytyy yhteinen suunta. (MTV3 2015.)

8.3 Tulosten käyttökelpoisuus ja yleistettävyys

On syytä tutkia tarkoin ja monipuolisesti tiedon suhteellisuutta, kirjallisuuskatsauksessa käytettyjen tutkimusmateriaalien sisällön tähdellisyttä, relevanssia sekä laatua, jotta voidaan arvioida tuotetun tiedon yleistettävyyden tai käytettävyyden laajuutta (Heikkinen & Syrjäjä 2007, 145).

Tämän kirjallisuuskatsauksen ja haastatteluaineiston tulosten sovellusalueita on ammatillisen koulutuksen opettajuuden ja ammatillisen opettajankoulutuksen tulevaisuustietoisuuden kehittämisen paikat. Kehittämistyön tuloksia voidaan käyttää ymmärtämään paremmin muutostarpeita suomalaisessa yhteiskunnassa ja suomalaisessa toisen asteen oppilaitoskulttuurissa sekä toimintatavoissa.

8.4 Kehittämistyön eettisiä ja luotettavuuteen liittyviä näkökulmia

Työn aikana tehtyjen valintojen tulee olla eettisesti perusteltuja ratkaisuja jo tutkimusaihetta valitessa. Tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä tulee kohdella eettisesti kestäväällä tavalla ja epärehellisyttä välttää tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 26-28.) Tämä kehittäminen toteutettiin kirjallisuuskatsauksena opettajuuden tulevaisuuteen, joten tutkimuksen kohteena ei tässä vaiheessa ole vielä ollut henkilöitä. Tutkimuksen vaiheet on raportoitu huolellisesti.

Kehittämissä on merkitty lainaukset tekstiin lähdeviittauksin ja lähteet asianmukaisesti lähdeluetteloon. Aikaisemmille kirjoittajille ja heidän saavutuksilleen on siten annettu niille kuuluva arvostus. Tulosten tulkinnassa on noudatettava varovaisuutta, jotta tutkijan oma mahdollinen mielipide asiasta ei pääse vaikuttamaan tulosten tulkintaan. (Hirsjärvi ym. 2004, 26-28.)

Kun puhutaan tutkimuksen luotettavuudesta, on kyse siitä, miten totuudenmukaista tietoa tutkimuksen avulla on kyetty tuottamaan. Luotettavuuden arviointi on merkityksellistä tutkimustoiminnan, tieteellisen tiedon ja sen hyödyntämisen kannalta. Laadullisen

tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida laadullisen tutkimuksen yleisten luotettavuuskriteerien avulla. Nämä kriteerit ovat uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys ja siirrettävyys. (Kylmä & Juvakka 2007, 127-128.)

Tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä uskottavuus tarkoittaa tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuutta sekä uskottavuuden osoittamista tutkimuksessa. Vahvistettavuus tarkoittaa koko tutkimusprosessin kirjaamista niin, että tutkimusprosessia voi seurata. Refleksiivisyys on tutkimuksen tekijän tietoisuutta omista lähtökodistaan tutkimuksen tekijänä ja siirrettävyys tutkimuksen tulosten siirrettävyyttä toisiin vastaaviin tilanteisiin. (Kylmä & Juvakka 2007, 128-129.)

Tulevaisuustieto on luonteeltaan kuitenkin aina jossain määrin epävarmaa, eikä siten voida realistisesti tuottaa deskriptiiviselle tieteelle tyypillistä, eksaktia tietoa. Tulevaisuuteen tähtäävät ennakoinnit ovat aina arvioita, siitä, mikä ei tässä hetkessä ole läsnä, määrätyn tai todennettavissa. (Niiniluoto 2003, 17 – 21.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta on mahdollista yleisesti tarkastella pohtimalla esimerkiksi valitun tutkimusmateriaalin sisäänottokriteereitä ja valintojen perusteita. Lisäksi kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta voidaan tarkastella pohtimalla tuotetun tutkimustekstin vakuuttavuutta ja tutkimustyössä etenemisen johdonmukaisuutta. (Kangasniemi ym. 2013, 2.)

Oman kehittämistyömme luotettavuutta vahvistaa se, että kirjallisuuskatsauksemme olemme valinneet ajankohtaisia ja ansioituneita lähteitä sekä ennakoitiraportteja ja tutkimuksia. Kirjallisuuskatsauksemme ei ole ollut systemaattinen, mutta valitut lähteet ovat olleet tarkoituksenmukaisia ja asiaan selkeästi liittyviä eli katsauksemme on rajattu kirjallisuuskatsaus, joka tähtää tutkimusaiheemme kuvailevaan tietoon. Rajatun kirjallisuuskatsauksen tulee pitää sisällään tutkittavasta aiheesta oleellinen olemassa oleva aikaisempi tieto. (Kylmä & Juvakka 2012).

8.5 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä kehittämistyössä kuvataan haastatteluihin ja kirjallisuuteen perustuvia arvioita tulevaisuuden ammatillisen opettajuuden työhön vaikuttavista tekijöistä. Pyritään löy-

tämään tutkimuksiin perustuvaa näyttöä sille, millaista osaamista ammatillinen opettaja tulee tarvitsemaan. Tässä työssä kuvataan myös tulevaisuuden työelämää ja siihen yleisesti vaikuttavia yhteiskunnallisia ilmiöitä, poliittisia muutoksia, taloustilanteen vaikutuksia, sosiaalisen elämän muutoksia, arvomuutoksia, teknologian kehittymistä ja ekologista kestävyyttä tulevaisuuteen vaikuttavina ilmiönä.

Mielenkiintoista olisi rakentaa vaihtoehtoisia tulevaisuuskulkuja eli skenaarioita, joissa hahmoteltaisiin ja ennakoitaisiin ammatillisen opettajan työtä, sen mahdollisuuksia ja uhkia. Kiinnostavaa olisi tutkia lisää, kuinka ennakoidussa työelämäosaamisen ydinalueissa ammatillinen opettaja pärjää vuonna 2025. Näkökulmaa voisi vaihtaa siten, että opiskelijat arvioisivat opettajiensa ammatillisen toiminnan lähtökohtia, omaan kokemukseensa ja saamaansa ohjaukseen perustuen koko koulutuksen ajan erilaisissa oppimisen prosessien vaiheissa. Olisi kiinnostavaa selvittää myös miten eri alojen ammatilliset opettajat arvioivat kykyjään ja valmiuksiaan toimia opetus- ja ohjaus- ja kehittämistyössään, jos arvioitaisiin ammatillisen opettajan yleisiä, ei koulutusalaakohtaisia osaamisalueita, joiden hallinta korostuu tulevaisuudessa. Lisäksi olisi mielenkiintoista koota tietoa millaisia innovointeja ammatillisissa oppilaitoksissa yhteistyö- ja verkostoimijuuden lähtökohdista on rakennettu tulevaisuutta varten sekä millaisiin ydinarvoihin tulevaisuuden suomalaiset oppilaitokset ovat halukkaita sitoutumaan ja miten ammatillisen opettajan työssä eettinen osaaminen sekä herkkyyys eettisen tietoisuuden kehittämiseen osana omaa opettajan persoonaan ja identiteettiä, näkyy oppilaitoskulttuurien tasolla.

LÄHTEET

Ahonen, G. 2006. Työkyvyn taloudellinen merkitys. Teoksessa: Antti-Poika, M., Martino, K-P. & Husman, K. (toim.) Työterveyshuolto. Hämeenlinna: Duodecim.

Alhanen, K., Kansanaho, A., Ahtiainen, O-P., Kangas, M., Soini, T. & Soininen, J. 2011. Työnohjauksen käsikirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Alastalo, M. 2005. Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa J. Ruusuvoori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimustilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 57 – 77.

Antila, J., Auvinen, E., Hakonen, N., Meklin, J. & Pakarinen, T. 2011. Tulevaisuus tehdään työpaikoilla – toimialoittain vauhtia tuottavuuden ja työelämän laadun kehittämiseen. Katsaus tuottavuuden ja työelämän laadun kehittymiseen Suomessa. PDF Päivitetty 28.03.2011. Viitattu 21.8.2013.

http://shop.kuntatyonantajat.fi/uploads/tuottavuuden_pyorea_poyta_-_tulevaisuus_tehdaan_tyopaikoilla.pdf.

Berner, A. 2013. Työn tulevaisuus. Verkkodokumentti. Viitattu 22.8.2013. <http://www.alykassuomi.fi/2013/04/tyon-tulevaisuus/>.

Edu 2015. Kestävä kehitys ammatillisessa oppilaitoksessa. Verkkojulkaisu. Viitattu 30.5.2015. http://www03.edu.fi/aineistot/keke_paiv/yleistietoa/kestavakehitysammkoul.htm.

Elinikäisen oppimisen neuvosto 2010. Elinikäinen oppiminen – mahdollisuus kasvuun ja työllisyyteen. Verkkodokumentti. Viitattu 30.11.2014. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivisytystyo/elinikaosenoppimisenneuvosto/liitteet/ohjelmajulistus.pdf.

Engeström, Y. 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Keuruu: Vastapaino.

Erikson, E., Merasto, M., Sipilä, M. & Korhonen, T. 2013. Yhtenevä sairaanhoitajakoulutus vastaa tulevaisuuden osaamisvaatimukseen. Tutkiva hoitotyö 11 (1), 44-46.

Eskelä-Haapanen, S. 2014. Opetuksen tuen tasot esi- ja perusopetuksessa. Luentomuistiinpanot 17.12.2014. Opetus, ohjaus ja oppiminen. Kasvatustieteen perusopinnot. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö.

Eskola, J. 2007. Teemahaastattelu tutkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 32 - 46

Fredriksson, M. & Saarivirta, T. 2015. Johtaminen eilen ja tänään – johtamisen rooli oppimisen mahdollistajana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja. OKKA-Säätiö 2015 (1), 7 – 20.

Hanhijoki, I., Katajisto, J., Kimari, K. & Savioja, H. 2011. Koulutus ja työvoimanky-syntä 2025 – ennakointituloksia tulevaisuuden työpaikoista ja koulutustarpeista. Ope-tushallituksen raportit ja selvitykset 2011:25. Tampere: Juvenes Print Tampereen yli-
opistopaino.

Hautamäki, L. 2013. Tulevaisuuden taitajat. Puheenjohtajalta. Tehy 4, 9.

Heikkinen, H.L.T. & Syrjälä, L. 2007. Tiede, totuus ja toimintatutkimus. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa H.L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tie-toon – toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseu-
ra. 143 – 162.

Hellström, M. 2015. Blogiarkisto. Hellström: Pedagogiikkaa ja koulupolitiikkaa II. PESTE-analyysi ja tulevaisuuden koulun hahmottamisen dilemma. Luettu 1.6.2015.
> <http://pedagogiikkaa.blogspot.fi/2013/10/peste-analyysi-ja-tulevaisuuden-koulun.html><.

Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2004, 26 – 28. Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirvonen, M. 2008. Ammatillisen erityisopettajan muuttuva osaaminen. Teoksessa E. Honkanen, L. Kaikkonen & H. Kotila (toim.): Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen. 62-73. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Järvinen, J., Vataja, I. & Tuominen, T. 2011. Selvitys keskeisistä tulevaisuuden muutos-tekijöistä. Verkojulkaisu. Opetushallitus. Päivitetty 2.12.2011. Viitattu 1.6.2015.
[http://www.oph.fi/download/138585_Selvitys_keskeisista_tulevaisuuden_muutostekijoi
sta_lg.pdf](http://www.oph.fi/download/138585_Selvitys_keskeisista_tulevaisuuden_muutostekijoi_sta_lg.pdf).

Johansson, K. 2007. Kirjallisuuskatsaukset – huomio systemaattiseen kirjallisuuskat-saukseen. Teoksessa: Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R. (toim.). 2007. Sys-temaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Digipaino-Turun yliopisto: Turku. 3-9.

Kaivo-oja, J. 2013. Muutoksen johtaminen ja pehmeä systeemimetodologia. Blogi 07.01.2013. Kansallinen ennakointiverkosto, Sitra. Viitattu 28.03.2013
[http://www.foresigt.fi/2013/01/07/muutoksen-johtaminen-ja-pehmea-
systeemimetodologia/](http://www.foresigt.fi/2013/01/07/muutoksen-johtaminen-ja-pehmea-systeemimetodologia/).

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liika-nen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsen-nettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4), 291 – 301.

Kansallinen ennakointiverkosto. 2013. Trendikartta – talous. Hyvä työelämä. Verkkodokumentti. Viitattu 22.8.2013. <http://www.foresight.fi/trendikartta/>.

Katisko, M., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. 2014. Moniammatillinen ja monialai-nen osaaminen sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alojen koulutuksessa - malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten. Opetushalli-tuksen raportit ja selvitykset 2014:(2). Tampere: Juvenes Print.

Kauhanen, J. 2009. Henkilöstövoimavarojen johtaminen. Helsinki: WSOYpro.

Kivinen, A. 2015. Leikkaukset iskemässä pieniin ammatillisiin järjestäjiin. Kotimaa 26.6.2015.

Kolkka, M. 2015. Henkilökohtainen tiedonanto. 1.6.2015.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2012. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Kähkönen, K. 2009. Näkökulmia ja menetelmiä oppimisen ohjaamiseen ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa: Helander, J. (toim.). Ammatillisen opettajan käsikirja. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu. 29-40.

Latvala, E. & Vanhanen-Nuutinen, S. 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa: S. Janhonen, & M. Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY. 21 – 43.

Leino-Kilpi, H. 2007. Kirjallisuuskatsaus – tärkeää tiedonsiirtoa. Teoksessa: Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R. (toim.). 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Digipaino-Turun yliopisto: Turku, 2.

Malaska, P. 1993. Tulevaisuustietoisuus ja tulevaisuuteen tunkeutuminen. Teoksessa: Vapaavuori, M. (toim.): Miten tutkimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Acta Futura Fennica no 5. Helsinki: Tulevaisuudentutkimuksen seura.

Malmivirta, H. 2015. Taideoppiminen ja ammattikasvatus – pedagoginen malli vai kokonaan uusi oppimisen paradigma? Ammattikasvatuksen aikakauskirjan erikoisnumero, 17-28.

Mannermaa, M. 1993. Tulevaisuustutkimus tieteellisenä tutkimusalana. Teoksessa: Vapaavuori, M. (toim.). 1993. Miten tutkimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Acta Furura Fennica no 5. Helsinki: Tulevaisuudentutkimuksen seura.

Metsämuuronen, J. 2000. Maailma muuttuu – miten muuttuu sosiaali- ja terveysala? Sosiaali- ja terveysalan muuttuva toimintaympäristö ja tulevaisuuden osaamistarpeet 2. painos. Helsinki: Työministeriö.

Mikkonen, I., Vähähyppä, K. & Kankaanranta, M. 2012. Mistä on oppimisympäristöt tehty? Teoksessa: Kankaanranta, M., Mikkonen, I. & Vähähyppä, K. (toim.). 2012. Tutkittua tietoa oppimisympäristöistä - Tieto- ja viestintätekniikan käyttö opetuksessa. Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 2012:13. Helsinki: Edita Prima.

Niemi, H. 2002. Opettajan työ on kasvatusta kaiken aikaa. Teoksessa: Etiikka koulun arjessa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Niiniluoto, I. 2003. Tulevaisuuden tutkimus – tiedettä vain taidetta? Teoksessa M. Vapaavuori & S. von Bruun (toim.) Miten tutkimme tulevaisuutta. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura 2. uudistettu painos.

Opettajan osaamisen kehittäminen 2015. Viitattu 2.6.2015.

http://www10.edu.fi/ammattipeda/?sivu=opettajan_osaamisen_kehittaminen.

- Opetushallitus 2015. Osaamisperustaisuus vahvistuu ammatillisissa perustutkinnoissa. Opetushallituksen uutiskirje Spektri 30.1.2015. Verkkodokumentti. Viitattu 15.5.2015. http://www.opetushallitus.fi/ajankohtaista/spektri-lehti/102/0/osaamisperustaisuus_vahvistuu_ammattillisissa_perustutkinnoissa.
- Paaso, A. 2010. Osaava ammatillinen opettaja 2020. Tutkimus ammatillisen opettajan tulevaisuuden työkuvasta. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Paaso, A. 2015. Tulevaisuuden ammatillisen opettajan osaamisen ja tiedon tarpeet. Ammatikasvatuksen aikakauskirja 2015, Vol. x (x) 55 – 65.
- Patrikainen, R. 2009a. Ammatillisen kehittymisen haasteet. Teoksessa S. Blomberg,; Komulainen, K. Lange,; K-P. Lapinoja,; R. Patrikainen,; U. Rohiola, S. Sahi & T. Turunen (toim.) Opettajuuteen ohjaaminen. Helsinki: Hakapaino, 45-48.
- Patrikainen, R. 2009b. Opettajan työ yhteiskunnan ja tulevaisuuden kannalta. Teoksessa S. Blomberg; J. Komulainen; K. Lange; K. P.Lapinoja; R. Patrikainen; U. Rohiola; S. Sahi & T. Turunen. Opettajuuteen ohjaaminen. Helsinki: PS-kustannus, 19-22.
- Pyöriä, P. 2013. Y-sukupolvi ei vieroksu työtä. Ketju 3, 36-37.
- Pölkki, T. 2013. Käytännön asiantuntijuus voimavarana. Pääkirjoitus. Tutkiva hoitotyö 11 (1), 3.
- Raitio, R. 2014. Nuorten aikuisten mieli horjuu - alle kolmekymppisiä jää eläkkeelle joka päivä. Yle - Uutiset 22.9.2014. Viitattu 29.8.2015
- Rajakaltio, H. & Räisänen, M. 2014. Luentomuistiinpanot 15.10.-12.11.2014. Kasvatustieteen perusopinnot. KASP2 Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta. Tampere: Tampereen yliopisto, kasvatustieteen yksikkö.
- Rauramo, P. 2012. Työhyvinvoinnin portaat. Viisi vaikuttavaa askelta. Porvoo: Edita.
- Rasku, S. 2015. Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmä muutosten edessä. Ammatikasvatuksen aikakauskirjan erikoisnumero. 2015, 66-75.
- Rimpelä, M. 2008. Milloin opetussuunnitelma uudistuu? Teoksessa: Suortamo, M., Laaksola, H. & Välijärvi, J. (Toim.) 2008. Opettajan vuosi. Teemana hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 145-151.
- Rita, A. 2013. Työterveyshuolto – ikääntyvän työntekijän työkyvyn tuki? Työterveyshoitaja 1, 24-25.
- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOY pro.
- Ryymän, E., Majuri, M. & Eerola, T. 2015. Ammatillisen huippuosaamisen tutkimuksesta ja ammattitaitokilpailusta näkökulmia tulevaisuuden työelämän osaamisten kehittämiseen. Ammatikasvatuksen aikakauskirjan erikoisnumero. 2015, 76-84.

- Räisänen, H. 2011. Työllisyyspolitiikka hallitusohjelman keskiöön. Työpoliittinen Aikakauskirja 2011, Vol. (3), 3-4. Verkkodokumentti. Viitattu 22.8.2013. <http://www.tem.fi/files/30784/paakirjoitus311.pdf>.
- Saarinen, M. & Alhonen, M. 2012. Millaisia ovat tulevaisuuden palvelumuodot? Kehittäjä, Prime Mover. Laurea tutkii ja kehittää, Laurea Research & Development 1, 22-23.
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja, opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4.
- Schugk, J. 2013. Suomi sairauspoissaolojen kärkisijoilla OECD-maissa – Työpaikan ja työterveyshuollon yhteistyössä on varaa parantaa. Työterveyslääkäri Vol. (2), 2013, 52 – 53.
- Seeling, M. 2013. Työelämä saatava online-tilaan. Telma: työelämän kehittämisen erikoislehti 1, 60-61.
- Seikkula, J. & Arnkil, T. E. 2009. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2005. Valtioneuvoston periaatepäätös työterveyshuollon kehittämisestä. Verkkodokumentti. Luettu 6.8.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3585.pdf&title=Valtioneuvoston_periaatepaatos_tyoterveyshuollon_kehittamisesta_fi.pdf.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2011a. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Verkkodokumentti. Viitattu 22.8.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-14357.pdf.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2011b. Työkyvyn ylläpitäminen ratkaiseva keino työurien pidentämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 227/2011. Verkkodokumentti. luettu 6.8.2013. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1574066>.
- TAT 2011. Kehity ja kehity: tulevaisuuden muutostekijät. Opetin.fi. Verkkodokumentti. Viitattu 21.8.2013. <http://www.opetin.fi/tulevaisuuden-suomi/muuttuvaosaaminen/244-kehity-ja-kehity-tulevaisuuden-muutostekijat.html>.
- Tiilikka, L. 2004. Mestarista tutoriksi – Suomalaisen ammatillisen opettajuuden muutos ja jatkuvuus. Kasvatustieteellinen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Tuominen, M. & Wihersaari, J. 2015. Ammattikasvatusfilosofiaa: uhkana vai mahdollisuutena ammattikasvatuksen olemukselle. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 85 – 91.
- Uusi oppiminen 2013. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 8/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Vaherva, T. 2011. Esipuhe. Teoksessa: T. Ladonlahti & R. Pirtinmaa (toim.) Erityispedagogiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Viitala, R. 2008. Johda osaamista! Osaamisen johtaminen teoriasta käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Vuorikoski, M. 2004. Hyvinvointivaltion kasvatit. Teoksessa M. Vuorikoski & T. Törmä (toim.) Opettaja peilissä. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Wink, H. 2006. Dialoginen kehityskeskustelu työhyvinvoinnin edistäjänä. Teoksessa: Vesterinen, P. (toim.) 2006. Työhyvinvointi ja esimiestyö. Helsinki: WSOY, 139-154.

LIITE 1.

KUTSUKIRJE

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajankoulutus
Kuntokatu 3
33520 Tampere
puhelinvaihte:

25.11.2014

Hyvä vastaanottaja, arvoisa asiantuntija,

KUTSU ASIANTUNTIJAKSI TULEVAISUUSTUTKIMUKSEEN

Kehittämistyön nimi: ”Tulevaisuuden tutut – Monialaiset kurkistukset ammatillisen opettajan työhön vuonna 2025”

Opiskelemme Tampereen ammatillisessa opettajakorkeakoulussa ja teemme kehittämistyönämme tulevaisuuskatsauksen vuoteen 2025. Kehittämistyömme on laadullinen tulevaisuustutkimus ja se toteutuu vuonna 2014 - 2015. Tarkoituksemme on ennakoida ammatillisen opettajan toimintaympäristöön ja työn ydinosaamisalueisiin vaikuttavia muutoksia ja visioida mahdollisia tulevaisuuskuvia tulevaisuusmuistelumenetelmällä sekä APESTE-analyysia käyttämällä. Tarkastelemme tutkimuksessamme ammatillisen opettajan työtä tulevaisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa.

Ammatillinen opetus- ja ohjaustoiminta, koulutuksen työelämäläheisyys ja koulutuksen kehittämisen haasteet ovat yhteydessä omaan aikaansa ja vallitseviin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Ammatillisen opettajan muuttuvaan toimintaympäristöön vaikuttavia tekijöitä pyrimme ennakoimaan APESTE-analyysia hyödyntämällä. APESTE-analyysissä tarkastellaan (A) asiakkaisiin eli opiskelijoihin liittyviä muutostekijöitä, (P), työ- ja koulutuspoliittisia muutostekijöitä, (E) ekonomisia eli taloudellisia muutostekijöitä, (S), sosiaalisia muutostekijöitä, (T) teknisiä ja (E) ekologisia muutostekijöitä, jotka todennäköisimmin vaikuttavat ammatillisen opettajan työn realiteetteihin vuoteen 2025 mennessä.

Ammatillisen opettajan tulevaisuuden työn ja toimintaympäristön mahdollisista muutossuunnista kertovia heikkoja signaaleja pyrimme havaitsemaan sekä pohtimaan haastatteleamalla yksittäin moniammatillisia ja tieteen alat ylittäviä asiantuntijoita. Asiantuntijaryhmä tulee olemaan heterogeeninen monialainen ryhmä, jossa on mukana sekä politiikan, tutkimuksen, yrittäjyyden, kolmannen sektorin, koulutus- ja opetustoiminnan ammattialojen että opiskelijoiden edustus.

Toivomme, että voisitte osallistua kehittämistyöhömme asiantuntijana. Suostuessanne, haastattelisimme teitä henkilökohtaisesti kahden kesken kevään 2015 aikana noin 30 – 60 minuutin ajan. Nauhoitamme haastattelut ja haastattelussa esiin tulleet tiedot käsittelemme luottamuksellisesti ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Voimme sopia tarkemman yksilöllisen haastatteluajan ja paikan yhdessä, sekä tavatessamme täyttää kehittämistyöhön liittyvän kirjallisen suostumuslomakkeen; mikäli vastaatte myöntävästi tutkimukseen osallistumisestanne.

Pyydämme teitä ilmoittamaan halukkuutenne osallistua asiantuntijana kehittämistyöhömmе liittyyvään yksilöhaastatteluun 31.01.2015 mennessä. Sovimme tämän jälkeen sopivan haastatteluajan ja paikan yksilöllisesti. Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja suostumuksenne voitte halutessanne perua seurauksetta.

Liitteenä on kehittämistyöhömmе tutkimussuunnitelma.

Annamme tarvittaessa myös mielellämme kehittämistyötämme koskien lisätietoja, niin suullisesti kuin kirjallisesti.

Ystävällisin terveisin,

Tuula Koivisto

Risto Pakarinen

Tiina Korvenranta

Veera Korpela

Immo Kortelainen

Sini Koivunen

LIITE 2.

TUTKIMUSTIEDOTE

25.11.2014

Kehittämistyön nimi: ”Tulevaisuuden tutut – Monialaiset kurkistukset ammatillisen opettajan työhön vuonna 2025”

Opiskelemme Tampereen ammatillisessa opettajakorkeakoulussa ja teemme kehittämistyönämme tulevaisuuskatsauksen vuoteen 2025. Kehittämistyömme on laadullinen tulevaisuustutkimus ja se toteutuu vuonna 2014 - 2015. Tarkoituksemme on ennakoida ammatillisen opettajan toimintaympäristöön ja työn ydinosaamisalueisiin vaikuttavia muutoksia ja visioida mahdollisia tulevaisuuskuvia tulevaisuusmuistelumenetelmällä sekä APESTE-analyysiä käyttämällä. Tarkastelemme tutkimuksessamme ammatillisen opettajan työtä tulevaisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa.

Ammatillinen opetus- ja ohjaustoiminta, koulutuksen työelämäläheisyys ja koulutuksen kehittämisen haasteet ovat yhteydessä omaan aikaansa ja vallitseviin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Ammatillisen opettajan muuttuvaan toimintaympäristöön vaikuttavia tekijöitä pyrimme ennakoimaan APESTE-analyysia hyödyntämällä. APESTE-analyysissä tarkastellaan (A) asiakkaisiin eli opiskelijoihin liittyviä muutostekijöitä, (P), työ- ja koulutuspoliittisia muutostekijöitä, (E) ekonomisia eli taloudellisia muutostekijöitä, (S), sosiaalisia muutostekijöitä, (T) teknisiä ja (E) ekologisia muutostekijöitä, jotka todennäköisimmin vaikuttavat ammatillisen opettajan työn realiteetteihin vuoteen 2025 mennessä.

Ammatillisen opettajan tulevaisuuden työn ja toimintaympäristön mahdollisista muutos suunnista kertovia heikkoja signaaleja pyrimme havaitsemaan sekä pohtimaan haastatteleamalla yksittäin moniammatillisia ja tieteen alat ylittäviä asiantuntijoita. Asiantuntijaryhmä tulee olemaan heterogeeninen monialainen ryhmä, jossa on mukana sekä politiikan, tutkimuksen, yrittäjyyden, kolmannen sektorin, koulutus- ja opetustoiminnan ammattialojen että opiskelijoiden edustus.

Ystävällisin terveisin,

Tuula Koivisto

Risto Pakarinen

Tiina Korvenranta

Veera Korpela

Immo Kortelainen

Sini Koivunen

LIITE 3.
SUOSTUMUSLOMAKE

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajankoulutus
Kuntokatu 3
33520 Tampere
puhelinvaihte:

25.11.2014

Hyvä vastaanottaja, arvoisa asiantuntija

Pyydän teitä allekirjoittamaan tämän kirjallisen tietoisuuden suostumuksen osoituksena hakkuudestanne osallistua asiantuntijana haastatteluun Tampereen ammatillisen opettajakorkeakoulun, ammatillisen opettajankoulutuksemme kehittämistyötämme varten.

Kehittämistyön nimi: ”Tulevaisuuden tutut vuonna 2025”

Kehittämistyön ajankohta: 2014 – 2015

Paikka / aika

allekirjoitus/ nimen selvennys

Lisätietoja:

Tuula Koivisto